

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	5
1. Politické a historické názory italské renesance	7
1.1. Machiavelli ve slovníku.....	7
1.2. Machiavelliho Evropa.....	8
2. Život N. Machiavelliho	15
2.1. Pas Niccola Machiavelliho.....	16
2.2. Studium.....	17
2.3. Diplomatická poslání	18
2.4. Poučení z diplomacie.....	21
2.5. Rádce vladařů - Florentský kontext.....	23
2.6. Filosof svobody.	24
2.7. Historik Florencie - Smysl dějin.....	26
2.8. Dvanáct dní.....	29
3. Dílo N. Machiavelliho.....	31
3.1. Vladař.....	31
3.2. Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livia.....	38
3.3. Florentské letopisy.....	42
4. Nové založení politické vědy.....	45
4.1. Předzvěst pozitivismu	45
4.2. Machiavellismus	46
5. Učitel vladařů	47
5.1. Těch kdo nabyli vladařské moci zločinem: Vzestup a pád kapitána Röhma	47
6. Následovníci.....	51
6.1. Jediný	51
7. Vladař v novém tisíciletí.....	54
Závěr	58
Použité zdroje a bibliografie	59
ABSTRAKT	60
ABSTRACT	61

Úvod

Ve své práci s názvem Niccolò Machiavelli a jeho nové založení politické vědy se věnuji renesančnímu velikánu N. Machiavellimu, který podle mého názoru byl ve své době velký myslitel, který nebyl vždy správně pochopen a mnohdy byl dokonce i zatracován. Díky jeho nejslavnějšímu dílu Vladař, se stal světoznámým. Jeho rady medicejské dynastii jak vládnout nemálo čtenářů překvapil nejen tehdy, kdy knihu vydal, ale i nyní, jak blízko byl pravdy. Jeho politické názory a výtky byly ostré a na jeho renesanční Itálii to nebylo vždy přijatelné. Vždyť i v tuto dobu, kdy říkáme, že jsme pro vše otevření, se kritika poslouchá velmi těžko. Nejedyn diktátor ve dvacátém století se odkazoval právě na Machiavelliho.

Rád bych postihl jeho život tak, jaký doopravdy byl. Život v Itálii v 15. století byl složitý a někdy krutý. Právě jeho životní zkušenosti ho ovlivnily k napsání nejvýznamnějších děl jako je Vladař, Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livia, nebo Florentských letopisů. Machiavelli inspiroval řadu dalších spisovatelů, kteří vychází z jeho děl a stávají se jeho pokračovateli. Jak více či méně jsou úspěšní, to už je na názoru každého z nás. Ve své práci popisují Machiavelli život, jeho díla a seznamují čtenáře s jeho učení.

Svou práci jsem rozdělil do 7 kapitol. První kapitola začíná přiblížením doby, do které se Machiavelli narodil. V nejrozsáhlejší kapitole se zabývám jeho životem. Dále následuje rozbor nejvýznamnějších politologických děl. Ve čtvrté kapitole se zabývám pojmem machiavelismus a založením nové politické vědy. Na příkladu z nedávné historie, se snažím přiblížit vzestup Ernsta Röhma, podle VIII. kapitoly z knihy Vladař. V kapitole následovníci se zabývám pouze jedinou historickou postavou, která do určité míry pochopila Machiavelliho učení, a tím je jeho přítel Francesco Guicciardini. V poslední kapitole, bych chtěl popsat, co Machiavelliho učení znamená v dnešní době. V závěru zhodnotím všechna pro a proti renesanční Itálie ve vztahu k Niccolò Machiavellimu jako mysliteli, politikovi, filozofovi a hlavně jako obyčejného člověka.

Machiavelli je po smrti skoro pět set let, je však dodnes spojován s vychytralostí a zrádnou politikou. Shakespeare ho nazval: „Lothr Machiavell.“¹ Nenáviděli ho moralisté všeho druhu, konzervativci i revolucionáři. Edmund Burke prohlásil: „vidím odporné poučky machiavelistické politiky pod rouškou demokratické tyranie francouzské revoluce.“² Stejně tak napadali machiavelistické zásady Marx a Engels a tvrdili že: „pravými exponenty machiavelistické politiky jsou ti, kdo se snaží ochromit demokratickou energii v dobách revolučních změn.“³ Obě strany se shodují na tom, že machiavelismus je jedním z nejhorších nebezpečí ohrožujících morální základ politického života.

Například když bývalý ministr zahraničních věcí USA Henry Kissinger vysvětloval úlohu prezidentova poradce, novinář poznamenal: „Když vás tak člověk poslouchá, někdy se ptá, ne nakolik jste ovlivnil prezidenta Spojených států, ale nakolik vás samotného ovlivnil Machiavelli.“ Kissinger resolutně odpověděl: „Vůbec ne. Ani trochu.“⁴ Proč si Machiavelliho učení získalo tak špatnou pověst? Skutečně si ji zaslouží? Jaké názory na politiku a politickou morálku skutečně zastává ve svých knihách? Doufám, že na tyto otázky ve své práci odpovím. Pokusím se dokázat, že pro pochopení Machiavelliho filozofie, je třeba pochopit problémy, které se snažil řešit ve svém díle. Zejména v knihách jako jsou *Vladař* nebo *Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livie*. Pro pochopení Machiavelliho díla je nutné vzít v potaz souvislosti, ve kterých tato díla vznikla – intelektuální prostředí klasické a renesanční filosofie i politické prostředí života italského městského státu na počátku šestnáctého století. Originalitu jeho názorů oceníme teprve, když si uvědomíme, v jaké době se utvářely, bude jasné, proč se jeho jméno stále ozývá, kdykoli se mluví o otázkách politické moci a vedení.

¹ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

² SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

³ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

⁴ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

1. Politické a historické názory italské renesance

1.1. Machiavelli ve slovníku

Machiavelli Niccolò (1469-1527) italský Renesanční historik, filosof státu, spisovatel. Své zkušenosti z praktické politiky zpracoval do teorie polit. jednání a do obrazu ideálního politika. Jeho ze statického pojetí světa rostoucí koncepcí klade jako hl. cíl politiky vytvoření jednotného (na církvi) nezávislého a o obecné blaho usilujícího státu; ačkoli jeho žádoucí formou by byla republika, dané historické okolnosti nutí akceptovat vládu jediného silného obratného a politické mechanismy úspěšně využívajícího vladaře. Ten má disponovat schopností mocenského sebeprosazení (virtú), uměním využívat kauzální spol. vztahy (necessitá) a nadáním rozhodovat se ve vhodný okamžik (fortuna); při tom smí sahat též po prostředcích, obvykle považovaných za nemorální (podvod, pokrytectví, násilí). Na těchto prvcích spočívají objektivní společenské vztahy, které umožňují úspěšně garantovat funkce státu, jenž je z Machiavelliho hlediska pouze organizací, nezakládající se na společenské smlouvě svobodných a zodpovědných lidí, ale na násilím prosazované vůli k moci. Machiavelliho koncepce, publikovaná 1532 s papežským imprimatur, byla 1564 zakázaná a postavená na církevní index; tím se datuje široký proud sporů s takřka pololegendárním machiavelismem, tj. různě formulovanými postoji svolujícími k situačnímu a o amorální prostředky opřenému využití slabin protivníka k prosazení vlastního zájmu. Byť tyto postoje vycházejí z izolovaných součástí Machiavelliho teorie, prolínají dějinami teor. reflexe novověké politiky od 1572 (vyvraždění protestantů během tzv. Bartolomějské noci) do současnosti (elitářské teorie tzv. nových machiavelistů). Důvody Machiavelliho koncepce vysvětlují jeho historické práce, zvláště Dějiny Florencie, 1532: nedostatek ústavního řádu, mravní úpadek a rozklad církve je kompenzován násilím jako jedinou integrativní silou i v legitimních státech; Machiavelliho teorie chtěla podchytit zkušenost své doby a vnést do ní pravidla. Z díla: *Il principe*, 1513; *Libro della arte della guerra*, 1521; *Istorie florentine*, 1532.⁵

⁵ KOLEKTIV AUTORŮ *Filosofický slovník*. 2. Vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 463 s. ISBN 80-7182-064-4

1.2. Machiavelliho Evropa

Florencie byla založena kolem roku 1000 n. l. Vyrostla na troskách osady zničené armádami Svaté říše římské a po celé jedno století zůstávala nepatrným městečkem s katedrálou Santa Reparata a kostelem San Lorenzo. Kolem roku 1120 se však začala rychle rozrůstat a zanedlouho se stala střediskem obchodu a kulturním centrem, které vábilo umělce a filozofy, stejně jako obchodníky a bankéře. V polovině třináctého století se Florencie stala nezávislým městským státem se zhruba třiceti tisíci obyvateli. Měla vlastní měnu, politický systém a pověst jednoho z nejvýznamnějších center Evropy. Roku 1265 se tam narodil Dante Alighiere. Jeho dobu však poznamenaly bratrovražedné boje uvnitř města, které ve spojení s epidemiemi a drobnými šarvátkami s okolními městy zredukovaly počet obyvatel a na jistou dobu zbrzdily další rozvoj města.

Časem se Florencie z těchto temných časů vzpamatovala a vstoupila do éry úspěchů, během níž získala věhlas i bohatství. Byla to doba, kdy se celá Evropa začala probouzet do nového věku. Pokrok se rozvíjel rychleji než kdykoli od vzniku římské říše. Vědci se dodnes neshodli na přesném vymezení začátku i konce této éry, kterou historici nazvali renesancí. První kdo označil tuto dobu slovem rinascita – znovuzrození, byl životopisec velkých renesančních umělců Giorgio Vasari.

Evropa čtrnáctého století byla nepříjemným místem pro život. Morové epidemie následovaly jedna za druhou. Nejhorší vypukla v první čtvrtině století a vyžádala si pětasedmdesát milionů obětí. Téměř třetinu veškerého evropského obyvatelstva. Dostala jméno černá smrt. Ve čtrnácté století také často zuřily války. Kruté konflikty mezi státy na Apeninském poloostrově ničily hospodářství a generaci mladých mužů, kterou už předtím oslabil mor. Francie s Anglií vzájemně válčily v takzvané stoleté válce. Šlo o sérii opakujících se vojenských střetnutí, která trvala déle než jedno století od roku 1337 do roku 1453.

I když koncem patnáctého století v Evropě nezuřili žádné větší válečné konflikty, ženy se v průměru dožívaly pouhých čtyřiaadvaceti let a jen úzká vrstva obyvatelstva uměla číst a psát. Vesničané žili ve velkých rodinných skupinách, obývaly chatrč o jediné místnosti, kde se dělily o místo s kozami a prasaty. Prakticky každý čtvrtý rok vypukal hladomor, při němž se vyskytoval i kanibalismus. Šlechta na tom byla o trochu lépe, ale i panstvo umíralo na mor a šlechtické ženy umíraly při porodech.

A i když si mohly dovolit lepší stravu, trpěli nemocemi jako je: dna, jaterní choroby a obezita. Hodně se také mezi šlechtou šířila syfilida. „Kateřina Medicejská, která se provdala za francouzského krále Františka I., přišla vinou této nemoci o oba rodiče už tři týdny po svém narození.⁶

Když trochu polevily hrůzy čtrnáctého století, někteří lidé v sobě našli sílu k nové kulturní činnosti. Za tisíc let od pádu římské říše až do čtrnáctého století se skoro nic nezměnilo. Většina lidí té doby nevěděla, ani ve kterém roce žijí. Vzdělání se udržovalo jen za zdmi klášterů, i když i zde se prakticky zastavil čas. Ti kdo se pokusili navrhnout i jen nepatrné zlepšení životní úrovně, byli často vypovězeni nebo dokonce prohlášeni za kacíře či čarodějnice.

Není náhoda, že v době, kdy se život v Evropě začal vynořovat z temného středověku, dostávaly se do popředí právě malířství a literatura. Během jednoho století se v Evropě objevila vlna změn, která zformovala duševní obzor lidstva způsobem, jaký si starší generace nedokázaly ani představit. Centrem této aktivity byla Florencie.

To podnítilo na počátku patnáctého století humanistu Leonarda Bruniho k napsání těchto slov: „Ve Florencii přebývají největší duchové. Ve všech svých činnostech předčí ostatní lidi, ať ve vojenství či politice, vědě či filozofii nebo i v obchodních aktivitách.“⁷ Mnoho Machiavelliho současníků pokládalo Florencii za nejkrásnější město světa. Jeden z nich to formuloval takto: „Florencie je jediným městem na světě, ve kterém tvé oko nezavadí o nic škaredého, nos neucítí nic odporného a nohou do žádného svinstva nešlápneš.“⁸ I když byli lidé v patnáctém století mnohem méně přecitlivělí než dnes, musí být jasné, že ostatní města byla pravděpodobně daleko více páchnoucí a špinavější.

V této době se kultura ve všech směrech měnila. Roku 1471, kdy se ve Florencii objevil první tiskařský lis, zde existovalo asi jen třicet tisíc knih. Odhaduje se, že roku 1500, kdy byl Machiavelli tajemníkem Druhého kancléřství, už ve městě kolovalo na

⁶ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel. G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

⁷ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel. G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

⁸ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel. G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

osm milionů tištěných knih. Machiavelli prožíval mládí v období renesančního rozkvětu. Když byl dítětem, Leonardo da Vinci byl učněm v jen pár set metrů vzdálené dílně Verrocchiově a Botticelli zde již byl uznávaný malíř. V roce 1492, kdy Kolumbus přistál v Novém světě, bylo Machiavellimu dvacet tři let.

Tuto revoluci ve vědě a šíření kultury odstartovaly dva faktory. Tím prvním byl vynález tiskařského lisu. Druhým pak objev vědomostí, skrytý v dílech antických klasiků, který podnítil malou skupinku bohatých intelektuálů k vyhledávání a překládání. Nejvýznamnějšími průkopníky těchto snah byli právě Florentinové, proto se stala Florencie centrem vzdělanosti.

Pátrání po zachovaných antických spisech zahájil humanistický učenec Francesco Petrarca, který se narodil roku 1304 v Arezzu, vzdáleném od Florencie asi 80 kilometrů. Tento nejuznávanější učenec své doby kolem sebe shromáždil kruh nadšenců, kteří se zajímali o klasickou literaturu. Věřili, že stovky původních řeckých a latinských rukopisů leží skryty v soukromých sbírkách a klášterních knihovnách po celé Evropě. Proto si mnozí z nich pátrání po těchto dílech stanovili za svůj celoživotní úkol. K nejbližším Petrarcovým přátelům patřil Giovanni Boccaccio, kterému se přisuzuje nalezení Tacitových Dějin a části jeho Letopisů. Sám byl autorem několika významných knih, například Genealogie bohu nebo dvou životopisných sbírek, jimiž byly Příběhy slavných mužů a Slavné ženy. Následné generaci, která pokračovala v díle započatém Petrarcou a Boccacciem, se podařilo objevit celou řadu textů z období starověkého Říma. Lidé jako Coluccio Salutati, Giovanni Conversini, Niccolo Niccoli a Poggio Bracciolini obohatili svět vědy o předlouhý seznam nejdůležitějších antických děl, k jakým například patřila: „Astronomica římského spisovatele Manilia, Lucretiův didaktický epos O podstatě světa a některé knihy o hornictví a zemědělství včetně *Silvae* od Statia a *De re rustica* od Columelly, které ovlivnily řadu vynikajících osobností, jakými byli Leonardo, Brunelleschi a Alberti.⁹

Tyto nálezy, významné i tím, že byly v původním latinském znění, lidé tedy měli možnost poprvé číst texty, tak jak byly napsány a ne jen jejich části přeložené polovzdělanými mnichy. To byl sám o sobě velký krok vpřed. Navíc ještě důležitější byla skutečnost, že při překládání vyšlo najevo, že římsští učenci vycházeli z ještě

⁹ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

staršího zdroje. Zlatého věku řecké vzdělanosti z období mezi lety 500 a 250 př. n. l. Důsledkem toho bylo intenzivní hledání řeckých originálů. Řada bohatých Florent'anů začala tedy vysílat své vyslance do zahraničí, aby tam pátrali po jakýchkoli původních starořeckých textech. Do té doby západní svět znal jen některé fragmenty z Aristotela či Platóna a několik důležitých pojednání Eukleidových. Ty však byly v klášterních knihovnách nebo v soukromých sbírkách. Sám Petrarca prý vlastnil rukopis Homéra v originále, ze kterého však sám nedokázal přečíst ani slovo.

Během prvních tří desetiletí patnáctého století si několik set původních řeckých rukopisů, převážně z Východu, našlo cestu do Florencie. Tam kde často křižáci bojovali za křesťanství, západní vyslanci teď od Turků vykupovali antické poklady. „Jeden florentský agent, Giovanni Aurispa, se ze své plodné cesty vrátil roku 1423 s minimálně 238 kompletními rukopisy.“¹⁰

Tímto způsobem florentské intelektuální kruhy získaly: „Kompletní verzi Aristotelovy Politiky, dějepisné dílo Hérodotovo, Platónovy dialogy, Homérovu Ílias a Odysseu, hry Sofoklovy a lékařské spisy Hippokratovy a Galény.“¹¹ Stejně jako některé z nejdůležitějších knih řecko-římské tradice z prvních století n. l., které se z knihovny v Alexandrii dostaly do rukou bohatých asijských sběratelů. Kromě toho existovalo i několik spisů, které hluboce ovlivnily přírodovědné myšlení renesanční Evropy. Ještě bych zmínil především knihy: „Ptolemaiovy knihy Almagest (Matematická soustava) a Zeměpisný úvod, které přivezl roku 1406 do Itálie florentský kupec Palla Strozzi.“¹² Zeměpisný úvod popisuje kartografické techniky jako například měření vzdáleností na zemském povrchu, Toto umění, Západ v období temného středověku zapomněl.

I když nyní Florent'ané vlastnili největší řecká díla v originálním znění, byl zde jeden velký problém. Nikdo neuměl starou řečtinu. Nejprve se snažili v šedesátých letech čtrnáctého století, Petrarca s Boccacciem založit katedru řečtiny na Studio Fiorentino. To se jim sice nepodařilo, ale o dvě generace později následníci těch, kteří

¹⁰ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹¹ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹² WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

podnítili a financovali pátrání po řeckých rukopisech, uspěli, když získali vynikajícího učence, jímž byl Manuel Chrysolorás z Konstantinopole. To byl první velký faktor renesanční proměny. Díky přesným překladům řeckých textů si Florentinové začali uvědomovat, že všechny jejich kulturní znalosti Řekové už překonali téměř před dvěma tisíci lety. Toto zjištění je však od dalšího snažení neodradilo a naopak úsilí ještě zvýšilo.

Roku 1428 byl ustaven výbor, který měl ve florentském školním systému zavést řadu změn. Studium se skládalo z medicíny, astrologie, logiky, gramatiky a práva, ke kterým nyní přibyla etika a katedra rétoriky a poezie. To nabídlo florentským studentům nový studijní program a zároveň položilo základy evropského vzdělávacího systému, jaký se na italských, francouzských a anglických univerzitách udržel až do osmnáctého století. Ke všem těmto významným úspěchům je třeba přičíst i skutečnost, že se do Florencie začali sjíždět nadějní studenti i učitelé nejen z celé Itálie, ale i ze zemí, jakými jsou Anglie a Německo. Největší zájem byl o znalce řečtiny. Naopak změny v myšlení bohatých a vlivných Florentinů, ovlivnily společenskou strukturu města. V Itálii i ostatních částech Evropy, které renesance ovlivnila, si lidé začali uvědomovat možnosti a poháněla je víra, že lidstvo může dosahovat stále nových úspěchů. Nastala doba, která přála činům a účasti na nich. Z tohoto optimistického ducha se zrodil věk velkých zámořských objevů i počátků moderního vědeckého myšlení.

Byl to velký myšlenkový posun. Až na několik výjimek (ke kterým patřil například učenec a filozof ze třináctého století Roger Bacon) paralyzoval od pádu Říma evropské obyvatelstvo pocit vlastní bezvýznamnosti. Pod vlivem křesťanského dogmatu se lidé pokládali za pouhá boží stvoření, bezvýznamné figurky ve světě, v němž přírodní síly a vůle boží jsou vším. Jim náležela vláda nad světem, zatímco lidský jedinec prakticky nic neznamenal. Takový způsob myšlení vedl nutně ke strnulosti. Ačkoli přesvědčení, že Bůh vládne vesmíru a přímo zasahuje do všech aspektů lidského života, přetrvalo až do darwinovské revoluce, existovali v období renesance vlivní myslitelé, kteří uvažovali zcela jinak než jejich jen o dvě nebo tři generace starší souputníci. Tito renesanční učenci věřili, že: „Lidský intelekt je hoden dalšího rozvíjení.“¹³ Nepokládali se za bezmocné ani bezvýznamné.

¹³ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

„V tomto posunu lze spatřovat vliv platonismu, z něhož vzešel pojem lidské ctnosti, který se stal ústředním principem aktivního humanismu. Jádrem platónské filozofie je myšlenka, že rozkrýváním přírodních tajemství může lidstvo nalézt Boha. Takový postup byl pro Platóna základem inspirace a stal se také ústředním prvkem uvažování velkých renesančních myslitelů.“¹⁴ Ačkoli Machiavelliho náboženské představy se od pravověrného křesťanského pojetí hodně lišily, s tímto platónským ideálem souhlasil, i když s mnoha jinými názory platonismu nesouhlasil. „A i když četní intelektuálové včlenili platónskou ideu ctnosti do křesťanské nauky, její prapůvod byl ryze antický.“¹⁵

Jeden z nejdůležitějších humanistů své doby, Pico della Mirandola, brilantně vystihuje podstatu filozofie humanismu ve svém spise *Chvála lidské důstojnosti*, kde dává Bohu takto promlouvat k Adamovi: „Můžeš vlastnit jakýkoli přibytěk, vzít na sebe jakoukoli podobu a činit, cokoli se ti zamane. Přirozenost všech ostatních bytostí je omezena zákonitostmi, které jsme určili. Ty však nejsi omezen ničím. V souladu se svobodnou vůlí, již jsme ti vložili do rukou, sám sobě stanovíš meze své přirozenosti.“¹⁶

Cestu, jež vedla od přijetí antického myšlení k rozvíjení moudrosti jako přirozené lidské potřeby, můžeme vyložit jako intelektuální postup, ona však také měla zásadní vliv na florentskou kulturu. Znovuobjevení hodnoty lidství vytvořilo zcela nový pohled na svět, silně ovlivnilo Machiavelliho a naplnilo jeho dílo moderním, revolučním étosem. Třemi nejdůležitějšími postavami intelektuální světa byli v době Machiavelliho mládí Giovanni Pico della Mirandola, Angelo Poliziano a Marsilio Ficino. Pico della Mirandola byl uznávaný spisovatel a filozof, Poliziano a Ficino se proslavili svými překlady latinských a řeckých textů a všichni tři byli blízcí přátelé Lorenza de' Medici, který se obklopoval mysliteli a o němž se tvrdilo, že se jim sám vyrovná. Všechny tyto tři intelektuály fascinoval mysticismus a metafyzika – zájem, který s nimi později sdílel i Machiavelli. V té době byla populární astrologie a všeobecnému zájmu se těšila i alchymie, a tak učenci jako Ficino (jehož otec býval

¹⁴ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹⁵ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹⁶ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

lékařem Cosima de' Medici) psali knihy o okultních tajemstvích, na něž se pohlíželo se stejnou úctou jako na vážné filozofické spisy. Mnozí lidé té doby – nejen příslušníci inteligence, ale i většina nevzdělaného obyvatelstva – uznávali podivné výplody, které byly směsí katolicismu, pohanských zvyků a pověr i okultních tradic.

Stejně důležitým faktorem, který sehrál roli v Machiavelliho vývoji, byl politický život Florencie. Složitá spleť mocenských hrátek, obchodu i vojenských aspirací, jejíž nitky se sbíhaly v rukou mocné rodiny Medicejských. Někteří spisovatelé vidí ve členech této rodiny především diktátory. Přesto tato rodina po dobu tří set let řídila a určovala osudy Florencie. Bez ní by tohle město bylo jen nevýrazným odleskem sebe sama. Zakladatelem této rodové linie byl Giovanni di Bicci de' Medici, který na počátku čtrnáctého století založil banku, která se specializuje na půjčky katolické církvi. Byl to Giovanni, kdo Medicejské pozvedl ze středostavovského průměru a učinil z nich jednu z nejbohatších florentských rodin. Po své smrti zanechal dědicům jmění, jež se odhaduje na sto tisíc florinů (zhruba 50 milionů dnešních britských liber).

Nejstarší Giovanniho syn, Cosimo de' Medici, se narodil roku 1389. Už od mládí měl smysl pro obchod a účetnictví, ještě více se však zajímal o knihy a nové myšlenkové proudy. Mezi čtrnácti a sedmnácti lety byl jeho učitelem řečtiny Roberto de Rossi. Ten v něm probudil zájem o antickou literaturu. Zatímco ho Giovanni připravoval na převzetí rodinné banky, Cosimo požádal svého otce, aby mu dovolil odjet ve společnosti svého přítele Nicola Niccoliho na Východ a pátrat tam po starověkých rukopisech. Giovanni odmítl, sám vlastnil jen tři knihy: Evangelie, Legendu o svaté Margaretě a nějaké italské kázání, takže synovo nadšení mu bylo naprosto lhostejné. A tak se po svých osmnáctých narozeninách Cosimo stal součástí rodinné firmy.

Banku vedl v mnoha směrech lépe než jeho otec, znásobil majetek a stal se nejobdivovanější osobností Florencie. Získal si respekt také jako výborný bankéř. Byl mecenášem univerzity, podporoval umělce, spisovatele, hudebníky. Celý život zůstal věrný umění a vědám. Vysílal vyslance po Evropě i Východě, aby pátrali po starověkých rukopisech, které pak nechával překládat a vydávat. Machiavelli objasnil důležitou roli Cosima de' Medici v kulturním rozvoji Florencie a v podstatě i celé Evropy, když napsal: „Cosimo byl také příznivcem a ochráncem literátů. Povolal do Florencie Agyropula, věhlasného řeckého učence své doby, aby vyučoval florentskou

mládež řečtině a jiným vědám. Vydržoval také ve svém domě Marsilia a Ficina, druhého otce platónské filozofie, jehož si velmi oblíbil. Aby se Ficino mohl nerušeněji věnovat studiu věd a aby se s ním Cosimo mohl snáze stýkat, daroval mu usedlost poblíž svého venkovského sídla v Carregi.¹⁷

I když se Cosimo nikdy nestal oficiálním vládcem Florencie, byl de facto hlavou státu. Zasedal v mnoha výborech, ze kterých se tehdy vláda skládala, a byl bezesporu nejvlivnějším Florent'anem. Výrazně se zasloužil o nápravu politické struktury Florencie a dokonale ozdravil městské finance. V době rozmachu bankovního domu Medicejských se Florencie vinou špatné daňové legislativy a neúčinného způsobu výpočtu a výběru daní potýkala s vážnou finanční krizí. V polovině padesátých let patnáctého století už věci došly tak daleko, že 82 procent Florent'anů neplatilo vůbec žádné daně. Cosimo si myslel, že je povinností bohatých a mocných jít příkladem ostatním obyvatelům městského státu, a proto prosadil takové daňové zákony, které nejtvrději dopadly na bankéřské a obchodnické rody. V době jeho působení, tedy od padesátých do osmdesátých let patnáctého století, odváděli Medicejští stále vyšší daně. Jen v roce 1457 činila Cosimova osobní daňová povinnost 575 florinů, zatímco v téže době pouze tři další florentské rodiny odvedly státu daň sto či více florinů. Tento rok Cosimova tržba čtyřnásobně přesahovala tržbu jeho nejbližších konkurentů.

Cosimo de' Medici se také zasloužil o upevnění politické a sociální stability Florencie. Dojednal pevné politické spojenectví se sousedy, zejména s Milánem, ale také se dvěma dalšími mocnými městskými státy, Římem a Benátkami. Kromě toho zajistil pevné vazby s finančními institucemi dalších zemí, a tak za jeho života otevřel bankovní dům Medicejských pobočky ve Francii, Německu a Anglii, což zpětně přineslo zvýšenou prosperitu občanům Florencie. Cosimo byl mezi Florent'any oblíbený, a když roku 1464 zemřel, Rada deseti vydala na jeho počest edikt, v němž mu udělila titul *Pater patriae* (Otec vlasti).

2. Život N. Machiavelliho

Machiavelliho předkové se jmenovali Maclavelli nebo Malchiavelli. Je to jméno z latinských slov *malus*, špatný, a *clavus*, hřebík, a znamená tedy špatné hřebíky. Ale Machiavelli byl dobrý hřebík. Spojil mnohé myšlenky tak pevně dohromady, že se je

¹⁷ MACHIAVELLI, N. *Florentské letopisy*. Přel. Š. Andreas. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975, 500 s.

dodnes nepodařilo rozpojit. Jeho předkové pocházeli z Montespertoli, toskánského městečka nedaleko od Florencie, směrem k Sieně. Byli pány Peretoly, ale nakonec dali přednost florentskému občanství. „Jejich toskánské moudrosti se zdálo lepší býti předposledními ve florentské čtvrti sv. Trojice než prvními v Montespertoli, drobnými měšťánky ve stínu slavné Brunelleschiovvy kupole než váženými šlechtici v údolí Pesy; a chodit pěšky florentskou ulicí Punčochářů se jim zdálo lepší, než jezdit na koni po náměstí venkovského městečka.“¹⁸ V erbu mají modrý kříž na stříbrném poli, v rozích se čtyřmi hřeby, které připomínají jejich jméno nebo tam možná byly dány podle něho. Když se odstěhovala do města, Niccolova rodina se stala průměrnou florentskou rodinou, která posílá hochy do škol a dívky k jeptiškám.

Niccolò Machiavelli se narodil ve Florencii 3. května 1469. Narodil se s otevřenými očima jako Sokrates, Voltaire, Galileo nebo Kant. Děti, které se narodily s očima otevřenými, byly tenkrát vzácnost. Otec byl právník a chtěl z něho udělat advokáta. Matka byla hodně pobožná a chtěla mít z něho kněze. Nakonec bylo rozhodnuto, že Niccolo bude studovat práva. Měl bratra Totta a dvě sestry: Primavera, která se stala ženou cařihradského obchodníka Francesca Vernaccie, a Gineveru, která se provdala za Bernarda Minerbetiho.

2.1. Pas Niccola Machiavelliho¹⁹

Syn: zesnulého Bernarda a Bartolomey, dcery Stefána Nelliho;

Narozen: ve Florencii 3. Května 1469;

Zaměstnání: sekretář Válečné rady Deseti a jiných komisí Florentské republiky (od 19. června 1498 do 7. Listopadu 1512)

Postava: prostřední; útlá;

Oči: černé

Vlasy: černé

Hlava: malá

Čelo: vysoké

Ústa: malá, úzké rty

Líce: vystouplé

Zvláštní znamení: dlouhé vlasy

¹⁸ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

¹⁹ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

Stav: ženat s Mariettou, dcerou Bartolomea Corsiniho.

Pečeti a razítka pohraničních úřadů a úřadů u cíle cesty:

Piombino, Forli, Siena, Řím, Pisa, Arezzo, Mantova, Ferrara, Perugia, Assisi, Senigaglia, Království francouzské, Konfederace švýcarská, Císařství německé, Verona, Piacenza, Civitavecchia, atd.

Poprvé je o Machiavellim slyšet jako o aktivním účastníkovi dění v jeho rodném městě roku 1498. Ve stejné roce, kdy padl Savonarolův režim. Když mu bylo devět let, viděl, jak byli za zběsilého jásotu davů popraveni členové rodu Pazzi, kteří se pokusili zavraždit Lorenza de Medici. V dvaceti pěti letech viděl vjezd Karla VIII. do Florencie, a když mu bylo devětadvacet, smrt Savonarolovu. Savonarola, byl převor dominikánského kláštera San Marco, jehož prorocká kázání ovládala čtyři roky florentskou politiku. Byl počátkem dubna uvězněn za kacířství. Brzy na to začala vládnoucí městská rada propouštět ze správních postavení jeho zbylé přívržence. Machiavelliho jmenování prošlo bez zjevných potíží a 19. června byl náležitě potvrzen velkou radou jako druhý kancléř florentské republiky. Bylo mu 29 let.

2.2. Studium

Z deníků jeho otce Bernarda je zřejmé, že přes velké výdaje dbal, aby svému synovi poskytl vynikající základ v humanitních studiích. O Machiavelliho vzdělání, poprvé čteme ihned po jeho sedmých narozeninách, kdy si otec poznamenává, že: „Můj malý Niccolò začal docházet k Mistru Matteovi na první stupeň svého formálního školení, studium latiny“.²⁰ Ve dvanácti letech již Machiavelli postoupil na druhý stupeň a přešel do péče proslulého učitele Paola de Ronciglione, který učil několik z nejskvělejších humanistů Machiavelliho generace. Tento další krok Bernardo, hrdě oznamuje, že: „Niccoló už píše vlastní latinské kompozice“²¹ Postupuje podle standardní humanistické metody napodobování nejlepších vzorů klasického stylu. Nakonec byl poslán na florentskou univerzitu, aby tam dokončil své vzdělání. Giovio ve svých *Maximech* uvádí, že Machiavelli obdržel nejlepší část svého klasického vzdělání od Marcella Adrianiho, a Adriani, řadu let strávil na univerzitě, než byl jmenován prvním kancléřem. V létě roku 1498 získal své úřední postavení a to zřejmě díky tomuto humanistickému vzdělání.

²⁰ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

²¹ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

Adriani nastoupil do úřadu prvního kancléře počátkem téhož roku a zdá se věrohodné, že si vzpomněl na Machiavelliho humanitní nadání a rozhodl se je odměnit, když doplňoval prázdná místa v kancléřství, vzniklá změnou režimu. Je tedy pravděpodobné, že Machiavelliho přivedla na veřejnou dráhu v nové protisavonarolovské vládě Adrianiho přízeň. Snad spolu s vlivem Bernardových humanistických přátel.

2.3. Diplomatická posláni

Machiavellimu jeho politické postavení ukládalo dva druhy povinností. Druhé kancléřství, ustavené v roce 1437, se zabývalo převážně korespondencí spojenou se správou vlastního florentského území. Jako hlava této sekce však Machiavelli také patřil mezi šest tajemníků prvního kancléře a z toho titulu mu byl zanedlouho přidělen další úkol, sloužit Válečné desítce, výboru odpovídajícímu za zahraniční a diplomatické vztahy republiky. To znamenalo, že kromě své běžné kancelářské práce mohl být vyzván, aby pro Válečnou desítku cestoval do zahraničí, působil jako tajemník jejich velvyslanců a pomáhal s podrobnými zprávami o zahraničních událostech, které se posílaly domů.

V červenci, roku 1500, dostal první příležitost, zúčastnit se takového posláni. Byl pověřen, aby co nejrychleji s Francescem della Casou odcestovali ke dvoru Ludvíka XII. Francouzského. Toto rozhodnutí bylo důsledkem těžkostí, jež měla Florencie ve válce s Pisou. Roku 1496 se obyvatelé Pisi vzbouřili a během čtyř následujících let odrazili všechny pokusy, které je měly zbavit nezávislosti. Roku 1500, nabídli Francouzi Florent'anům pomoc, při dobývání města. Vojsko, které vyslali, aby město oblehlo, však selhalo a vše skončilo pohromou. Gaskonští žoldnéři najatí Florencii dezertovali a švýcarské pomocné sbory se vzbouřily kvůli zadrženému žoldu. Útok byl s hanbou odvolán.

Machiavelli měl pokyny ujistit, že: „Nezdar podniku nebyl způsoben žádným nedostatkem z naší strany, a zároveň pokud možno vzbudit dojem, že francouzský velitel jednal úplatně a zbaběle“²². Při první audienci u Ludvíka XII. však s della Casou zjistili, že krále příliš nezajímají omluvy Florencie za minulé nezdary. Chtěl spíše vědět, jakou pomoc může napříště očekávat od špatně fungující vlády. Tato schůzka

²² PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel. J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

předcházela všem dalším jednáním s Ludvíkem a jeho hlavními rádci Robertem a arcibiskupem rouenským. Nakonec sice Machiavelli zůstal u francouzského dvora téměř půl roku, ale návštěva ho více poučila o stále pochybnějším postavení italských městských států než o francouzské politice.

Jeho posláni ve Francii skončilo v prosinci roku 1500. 14. ledna 1501 konečně projel branami Florencie. Díky jeho obratné diplomacii se Florencie vyhnula zotročení. Zatímco byl pryč, zemřela mu sestra, otec zemřel krátce před jeho odjezdem. Měl také starosti o zaměstnání, protože koncem října se s ním spojil jeho asistent Agostino Vespucci a sdělil mu, že nevrátí-li se, úplně ztratí své místo v kancléřství. Krátce nato přibyl Machiavellimu další důvod, aby si přál zůstat ve Florencii. Na podzim roku 1501 se oženil. Marietta Corsini zůstává v Machiavelliho příběhu stínovou postavou. Jeho dopisy naznačují, že k ní nikdy neztratil náklonnost, porodila mu šest dětí, zřejmě trpělivě snášela jeho nevěry, a nakonec ho o čtvrt století přežila.

Během příštích dvou let, která Machiavelli strávil převážně ve Florencii a okolí, ho znepokojil vzestup nové vojenské moci na jejích hranicích: Cesara Borgii. V dubnu 1501 Borgiu jeho otec, papež Alexandr VI., jmenoval vévodou Romagni. Cesare vzápětí zahájil sérii tažení, aby si dobyl území odpovídající novému titulu. Nejprve se zmocnil Faenzy, oblehl Piombino a vstoupil do něho v září roku 1501. Na jaře roku 1502 podnikli jeho pobočníci ve Val di Chiana povstání proti Florencii, zatímco Borgia se sám vydal na sever a bleskovým útokem se zmocnil vévodství urbinského. Vzpružen těmito úspěchy požádal Florencii o formální spojenectví a vyslání zmocněnce, který by vyslechl jeho podmínky. K tomuto úkolu byl vybrán Machiavelli. Své pověření obdržel 5. října 1502 a dva dny nato se představil vévodovi v Imole. Toto posláni je počátkem nejdůležitějšího období Machiavelliho diplomatické dráhy, období, v němž mohl hrát úlohu, bedlivého pozorovatele soudobého státnického umění. Během této doby dospěl ke konečným úsudkům o většině vůdců, jejichž politiku mohl sledovat průběžně, tak jak se utvářela.

Machiavelliho posláni u Borgiova dvora trvalo skoro čtyři měsíce; během té doby vedl mnoho soukromých rozmluv s vévodou, který si zřejmě dal práci, aby mu vyložil svou politiku i ambice. Na Machiavelliho to udělalo velký dojem. Rozpoznal, že

Borgia není pouhý troufalý kondotiér, ale někdo, „na koho se nyní musí pohlížet jako na novou mocnost v Itálii“.²³

Tyto soudy o Borgiově povaze, byly včleněny do 7. kapitoly Vladaře. Machiavelli opakuje, že: „Při této volbě se vévoda zmýlil, když podpořil zvolení Julia II., protože nikdy neměl dopustit, aby byl zvolen některý z kardinálů, kterým ukřivdil“.²⁴ Vrací se také ke své základní výhradě, že: „Vévoda se příliš spoléhal na své štěstí, místo aby se postavil tváří v tvář samozřejmé možnosti, že může být kdykoli zaskočen, zlobou osudu, zhroutil se, jakmile k tomu došlo.“²⁵ Přestože Machiavelli Borgiu obdivoval, jeho soud ve Vladaři je nepříznivý. Borgiovi dopomohla k státu šťastná hvězda jeho otce a jakmile ho Štěstěna opustila, ztratil jej.

Další vlivný vůdce, jehož mohl Machiavelli posoudit zblízka, byl nový papež Julius II. Machiavelli byl přítomen na několika audiencích v době Juliova zvolení, plně však nahlédl do papežovy povahy a způsobu vlády během dvou pozdějších posláních. K prvnímu došlo v roce 1506, kdy se Machiavelli v době od srpna do října vrátil k papežskému dvoru. Měl pověření průběžně informovat *signorii* o postupu Juliova typicky agresivního plánu na znovudobytí Perugie, Bologne a jiných území, jež patřivala církvi. Druhá příležitost se naskytl v roce 1510, kdy byl Machiavelli vyslán s novým poselstvem k francouzskému dvoru. Tou dobou se již Julius rozhodl pro velkou křížovou výpravu, jež měla vyhnat z Itálie barbary. Tento plán stavěl Florencii do nepříjemného postavení. Na jedné straně si nepřáli urazit stále bojovnějšího papeže, avšak na druhé straně byli tradičními spojenci Francouzů, kteří se okamžitě ptali, jakou pomoc mohou očekávat, kdyby papež vpadl do milánského vévodství, jež předešlého roku znovu dobyl Ludvík XII. Stejně jako v roce 1506 tedy Machiavelli musel sledovat postup Juliovyh tažení a přitom doufat a zároveň se snažit zachovat neutralitu Florencie.

Papežovo jednání si vynutilo zpočátku Machiavelliho obdiv, dokonce ohromení. Později ho však začal vidět kritičtěji. V roce 1510 učinil Julius zneklidňující rozhodnutí

²³ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

²⁴ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

²⁵ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

vyslat své malé vojsko proti Francii. Nejdříve vyjádřil naději, že je Juliova smělost založená na něčem jiném než na jeho svatosti. Machiavelli doufal, že tato troufalost by se mohla s trochou štěstí proměnit v nečekané vítězství.

Mezi svou výpravou k papeži v roce 1506 a návratem do Francie v roce 1510 byl Machiavelli ještě na jednom poslání mimo Itálii, během něhož mohl posoudit dalšího významného vládce – Maxmiliána, císaře Svaté říše římské. Rozhodnutí signorie vyslat toto poselstvo vyplynulo ze starostí způsobených císařovým plánem na pochod do Itálie, kde se chtěl dát v Římě korunovat. Když tento úmysl oznámil, požádal Florentány o velkou finanční podporu, aby překonal svůj stálý nedostatek prostředků. Signorie by mu ráda vyhověla, kdyby opravdu přišel, jinak ne. Machiavelliho poznámky o hlavě habsburského rodu neobsahují upřesnění, jimiž se vyznačují jeho popisy Cesara Borgii a Julia II. Císař připadal Machiavellimu zcela neschopný panovník, který neměl snad jedinou správnou vlastnost k úspěšnému řízení vlády. Machiavelli cítil, že: „Jeho základní slabinou je sklon být celkově příliš laxní a lehkověrný pročež je neustále připraven dát se ovlivnit kterýmkoli jiným názorem, jenž je mu předložen.“²⁶

2.4. Poučení z diplomacie

V roce 1510, po deseti letech zahraničních posláních, měl už Machiavelli hotovou představu o většině státníků, s nimiž se setkal. Jen Julius II. mu byl stále hádankou. Vyhlášení války Francii v roce 1510 připadalo Machiavellimu od papeže téměř šíleně nezodpovědné. Nebylo třeba žádné obrazotvornosti k pochopení, že stav nepřátelství mezi těmito dvěma mocnými by byl neštěstím, které by mohlo nastat z pohledu Florencie. Na druhé straně se Machiavelli neubráníl naději, že se Julius svou impulzivností možná ještě prokáže jako zachránce Itálie. Naneštěstí pro Machiavelliho a pro Florencii se jeho obavy ukázaly předvídanější než jeho naděje. Po těžkých bojích v roce 1511 zareagoval Julius uzavřením spojenečství, jež změnilo celou tvář Itálie.

4. října 1511 podepsal Svatou ligu s Ferdinandem Španělským, čímž si získal vojenskou podporu Španělska pro výboj proti Francii. Jakmile roku 1512 začalo nové období vojenských tažení, do Itálie vpochovala španělská armáda. Nejdřív zatlačila postupující Francouze, donutila je vyklidit Ravennu, Parmu a Bolognu, a nakonec ustoupit až za Milán. Pak se obrátila proti Florencii. Město se neodvážilo postavit se

²⁶ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

proti Francouzům, a proto nevyhlásilo podporu papeži. Nyní za svou chybu draze platilo. 29. srpna Španělé vyplnili sousední městečko Prato a o tři dny později Florentinové kapitulovali. Gonfalonier Soderini uprchl do vyhnanství, Medicejští se po osmnácti letech vrátili do města a za několik týdnů byla republika rozpuštěna. Machiavelliho postavení se zhroutilo spolu s republikánským režimem. 7. listopadu byl formálně ze svého místa v kancléřství propuštěn. Tři dny nato byl odsouzen k ročnímu pobytu na území Florencie, přičemž kauce činila obrovskou částku tisíc florinů. V únoru 1513 pak přišla nejhorší rána spiknutí proti nové medicejské vládě, byl mučen a pak odsouzen k věznění a těžké pokutě.

Agostino di Pier Capponi a Pier Paolo Boscoli byli ze slušné rodiny, kteří četli příliš latinských knih a příliš poslouchali Savonarolu. To je přivedlo k přesvědčení, že: „Století Brutovo a časy apoštolů by se ihned vrátily na tento svět, kdyby z Florencie vyhnali Medicejské. Takovým záměrům se v bouřlivých dobách říká spiknutí.“²⁷ Prozradil je seznam jmen, který vypadl jednomu z nich z ruky a byl nalezen v domě Lenciů. Byli dopadeni, ještě v posteli 18. února 1513, uvěznění, mučení, donuceni přiznat se a odsouzeni k smrti. V seznamu byl spolu s jejich jmény také Machiavelli. Ani ve snu ho nenapadlo kouti pikle proti Medicejským. Spiknutí se mu nelíbilo a odsuzoval je jak v dílech na objednávku, tak v tom, co psal z vlastního přesvědčení. Myslel na spiknutí dokonce tak málo, že se ihned, jakmile Soderini padl, ze všech sil snažil vstoupit do služeb k Medicejským. Ale ti dva Florentinové si říkali, že ztráta místa a nějaká ta málo uctívá Machiavelliho věta je opravňující počítat s ním, dojde-li ke spiknutí, a proto si ho zapsali do seznamu těch, v jejichž pomoc doufali. To stačilo, aby byl téhož dne uvězněn. Nepřiznal se k ničemu, buď že odolal bolesti, nebo proto, že se neměl k čemu přiznat. Zůstal ve vězení přes měsíc. Capponi a Boscoli byli oběšeni. Ale když, Machiavelli vyšel z vězení, mohl doma ženě ukázat stopy řetězů na kotnících, protože byl přikován za nohu. Nebyl mučen dlouho. Stačilo šest ran provazem. Snadné přiznání Boscoliovo a Capponiovo přispělo k tomu, že byl uchráněn horších muk. A ještě než nějaký jeho přítel z medicejské strany stačil zakročit v jeho prospěch, byl propuštěn proto, že kardinál Giovanni de Medici byl zvolen papežem a přijal jméno Lev X. Byly to poslední dny, které Machiavelli strávil ve Florencii. Byl totiž vyhoštěn z města a zanedlouho potom musel odejít na svůj stateček Sant' Andrea u San Casciana.

²⁷ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel. J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

2.5. Rádce vladařů - Florentský kontext

Na začátku roku 1513 zaznamenala rodina Medicejských svůj nejskvělejší triumf. 22. února po zprávě o smrti Julia II. odjel do Říma kardinál Giovanni de' Medici a 11. března se vynořil z konkláve kardinálů jako papež Lev X. To byla další rána pro Machiavelliho naděje, protože to vyneslo novému režimu ve Florencii bezpříkladnou popularitu. Giovanni byl první Florentin, který se stal papežem. „Podle dobového deníkáře Luky Ladnucciho se ve Florencii skoro týden oslavovalo pálením ohňů a střelbou z děl. V jiném smyslu to však bylo nečekané štěstí, protože to podnítilo vládu, aby v rámci všeobecného veselí vyhlásila amnestii, a Machiavelli byl propuštěn.“²⁸ Po propuštění, v březnu 1513, z vězení ho čekala jenom vyhlídka na bezvýznamnou budoucnost. Byl bez práce, s malými finančními prostředky a mnoha rodinnými příslušníky, kteří na něm byli závislí. Pro nové florentské panstvo byl nedůvěryhodnou osobou, měl málo vlivných přátel a táhlo mu na čtyřiačtyřicátý rok.

Sotva vyšel z vězení, začal přemýšlet, jak se doporučit novým městským správcům. Jeho bývalý kolega Francesco Vettori se stal vyslancem v Římě a Machiavelli mu několikrát psal a naléhal na něho, aby použil svůj vliv. Brzy však bylo jasné, že Vettori mu nemůže pomoci. Začal poprvé sledovat politickou scénu spíše jako analytik než účastník. Nejdříve posílal Vettorimu dlouhé dopisy plné silných argumentů o důsledcích nových francouzských a španělských intervencí v Itálii. A pak si začal nucený odpočinek krátit úvahami o své diplomatické dráze, o poučení z historie a následně o pravidlech státnického umění. Jak si stěžuje v dopise, „je nucen žít v chudém době na nepatrném zděděném pozemku, život si však zpřijemňuje tím, že se každý večer uchyluje do své pracovny a čte si v antických dějinách, vstupuje na pradávne dvory dávných mužů, aby s nimi hovořil a ptal se jich, proč jednali, jak jednali.“²⁹ Uvažoval také o postřezích, které nasbíral během patnácti let, kdy se zabýval studiem umění vládnout. Z tohoto vzešlo Machiavelliho mistrovské dílo *Vladař*, jež bylo nhrubo napsáno v druhé polovině roku 1513 a dokončeno do vánoc toho roku.

Machiavelli si dělal naděje, že pojednání by na něho mohlo upozornit medicejské pány. Jedním z důvodů, proč si přál tímto způsobem na sebe upoutat pozornost, bylo přání předložit Medicejským důkaz věrné oddanosti. Jeho starost o to

²⁸ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

²⁹ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

dokonce zřejmě narušila jeho normálně objektivní normy argumentace, protože ve 20. kapitole Vladaře tvrdí, že: „Noví vládcí mohou očekávat, že shledají spolehlivějšími a užitečnějšími občany, které na začátku své vlády považovali z podezřelé, nežli ty, jimž na počátku důvěřovali.“³⁰ Protože v Rozpravách je toto tvrzení hladce vyvráceno, je těžké ubránit se dojmu, že v tomto místě pronikla do Machiavelliho rozboru podlézavost. Machiavelliho hlavní starostí ovšem bylo jasně ukázat Medicejským, že je mužem, který si zaslouží být zaměstnán. Ve svém Věnování tvrdí že: „K poznání povahy knížat musí člověk pocházet z lidu, a ne být sám knížetem.“³¹ Se svou obvyklou sebejistotou dodává, že jeho vlastní úvahy budou mít pravděpodobně mimořádnou hodnotu. Zdůrazňuje mnohaleté sledování současných dějin a znalosti, které po dlouhých letech s mnoha strádáními a nebezpečími získal. A poukazuje na teoretickou znalost státnického umění, kterou zároveň získal skrze četbu starověkých dějin.

2.6. Filozof svobody.

Po dokončení Vladaře ožily Machiavelliho naděje, že se vrátí na aktivní veřejnou dráhu. Jak psal v prosinci 1513 Vettorimu, „jeho největší ctizádostí bylo přecestovat se užitečným pro medicejské.“³² Ptal se, zda by pro ten cíl nebylo nejúčinnější vypravit se do Říma, aby osobně navštívil Giuliana de' Medici. Zpočátku se zdálo, že je Vettori ochoten tento plán podpořit. Opáčil, aby mu Machiavelli knihu poslal, a on se mohl podívat, zda by ji bylo vhodné věnovat. Když tedy Machiavelli odeslal prvních pár kapitol, které již vypracoval, Vettori sdělil, že se mu mimořádně líbily. Brzy však bylo jasné, že Machiavelliho naděje opět ztroskotají. Když Vettori na začátku roku 1514 přečetl celého Vladaře, odpověděl zlověstným mlčením. Víckrát se o díle nezmínil a místo toho začal své dopisy vyplňovat vyprávěním o svých nejnovějších milostných pletkách. Přestože se Machiavelli přinutil odpovídat ve stejném duchu, stěží skrýval svou rostoucí úzkost. V polovině roku si konečně uvědomil, že je to beznadějně, a s velkou hořkostí napsal Vettorimu, že se vzdává boje. Už je jasné, že: „budu muset pokračovat v tomto bídném životě a že se nenajde jediný člověk, který by si vzpomněl na služby, které jsem prokázal nebo by věřil, že jsem schopen něčeho dobrého“³³

³⁰ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

³¹ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

³² SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

³³ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

Roku 1517 zvolil Machiavelli nejlepší ze špatných možností a vydal se zcela novým směrem. Povzbuzen psaním Vladaře, se rozhodl, věnovat všechnu energii literatuře. Mezi jeho ranými díly nacházíme sbírku básní a sonetů, obsahující rovněž dílko Osel, jež zůstalo nedokončené. Námětově vychází z románu Zlatý osel z pera římského spisovatele a filozofa Apuleia ze druhého století našeho letopočtu. Machiavelli se rozhodl napsat novelu Belfagor - arcidábel, která vznikla nejspíš roku 1517, ale vyšla až zhruba deset let po autorově smrti.

Po tomto zklamání se Machiavelliho život natrvalo změnil. vzdal se všech nadějí na další diplomatickou kariéru a začal v sobě stále více vidět spisovatele. Hlavním znamením tohoto nového zaměření bylo, že se po dalším roce na venkově začal výrazně účastnit schůzek pořádaných skupinou humanistů a literátů, kteří se pravidelně setkávali v zahradách Cosima Rucellaiho na předměstí Florencie. Tyto rozhovory v Orti Oricellari měly zčásti literární povahu. Debatovalo se o hodnotách latiny a italštiny jako soupeřících literárních jazyků a přednášely se, ba dokonce se i hrály hry. To Machiavelliho dovedlo k tomu, že sám napíše hru. Výsledkem byla Mandragora, jeho komedie o svedení krásné mladé ženy starého sudího. Původní verze byla dokončena pravděpodobně roku 1518 a nejspíš byla přečtena Machiavelliho přátelům v Orti, než byla během příštích dvou let poprvé veřejně představena ve Florencii a v Římě. Je ovšem zjevné, že nejintenzivněji se v Orti debatovalo o politice. Jeden z účastníků, Antonio Brucioli, později vzpomínal ve svých Dialozích, že: „Ustavičně rozebírali osudy republikánských režimů: jak stoupají k velikosti, jak si udržují své svobody, jak upadají a kazí se, jak konečně dospívají k nevyhnutelnému zhroucení.“³⁴ Zájem o občanské svobody se neprojevoval pouze slovy. Někteří členové skupiny se stali tak vášnivými odpůrci obnovené medicejské tyranie, že se dali roku 1522 vtáhnout do nezdařeného pokusu o zavraždění Giulia de' Medici. Jeden z popravných po ztroskotavším spiknutí byl Jacopo da Diacetto, mezi vyhnanci byli Zanobi Buondelmonti, Luigi Alamanni a sám Brucioli. Všichni byli předními členy kroužku Orti Oricellari, jehož schůzky po nezdařeném převratu rázem skončily. Machiavelli nebyl nikdy tak horlivým přívržencem republikánské svobody, aby ho lákalo připojit se k některému z různých protimedicejských spiknutí. Je však jasné, že byl ovlivněn setkáváním s Cosimem Rucellaim a jeho přáteli. To ho přimělo napsat

³⁴ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

Rozpravy o prvních deseti knihách Liviových Dějin, své nejdelší a v mnoha ohledech nejoriginálnější dílo z politické filosofie.

2.7. Historik Florencie - Smysl dějin

Roku 1520, kdy obnovil své styky s vládci Florencie, mu bylo jednapadesát. Byl chudý, ale dokázal bezmála deset let přežít i v roli společenského vydědence. Snad se už sám tou dobou pokládal víc za spisovatele než za politického mluvčího nebo vyjednávače. „Jeho Úvahy o umění válečném byly už v rukou tiskařů a čekaly na vydání, a i když Machiavelliho politické teorie, vyjádřené ve Vladaři a Rozpravách, narážely na obecné neporozumění, mezi intelektuály, kteří měli možnost se s nimi seznámit, byly zdrojem hojných diskusí.“³⁵ Při zvážení všech těchto faktorů muselo být jasné, že jedinou otevřenou cestou, která se před Machiavellim otevírá, byla kariéra spisovatele, historika a politologa. Zřejmě tak soudili i Medicejští a jejich poradci, protože v červnu 1520 ho k sobě znovu povolal kardinál Giulio de' Medici, tentokrát aby s ním projednal možnost sepsání dějin Florencie.

Skoro celý zbytek života se Machiavelli zabýval psaním Florentských letopisů. Je to jedno z jeho nejdelší a nejúspěšnější děl, v němž se řídí literárními předpisy svých oblíbených klasických autorů. Dvě základní pravidla klasické historiografie byla, že: „Historické spisy by měly vštěpovat mravní ponaučení, a že by proto jejich látka měla být vybrána a uspořádána tak, aby správné ponaučení co nejsilněji osvětlovala.“³⁶ Obě tyto zásady, které měly velký vliv, zformuloval například Sallustius. Ve válce s Jugurthou dokazoval, „cílem historika musí být uvažování o historii užitečným a uplatnitelným způsobem.“³⁷ A ve Spiknutí Katilinově vyvodil, „správný přístup proto musí spočívat ve vybírání úseků, jež se zdají hodné zaznamenání, a nesnažit se podat úplnou kroniku událostí.“³⁸

Machiavellimu se zase dostalo trochu papežovy přízně, zvláště za podpory Guicciardiniovy; a pozvolna, když byl napřed pověřen, aby napsal Florentské dějiny, ho

³⁵ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel. G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

³⁶ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

³⁷ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

³⁸ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

bylo tu a tam používáno, aby pomáhal budovat slávu medicijského rodu. „Když bylo za veselého smíchu skončeno to posláni do Republiky mnišských darmošlapů, byl poslán do Luccy v jisté peněžní záležitosti a ve spletité obchodní věci jistého Guinigiho, po tom do Modeny, kde s Guicciardinim projednával jisté papežovy záměry, a potom, když byl pověřen, aby zesílil florentské opevnění, znovu se dostal k účtům, k účetnictví a k úředním lejstrům.“³⁹ Nakonec byl poslán k vojsku, které mělo porazit Španěly a Karla V. Dokonalým svědectvím proměny, kterou Machiavelli prošel roku 1520, byla jeho reakce na překvapující novinu, na dopis a pozvání. V dubnu 1521 mu napsal bývalý gonfalonier Piero Soderini a nabídl mu místo tajemníka své nevelké provincie na jaderském pobřeží, jíž byla republika Ragusa (poblíž dnešního Dubrovníku). Nabízel mu slušný plat, přepychovou rezidenci a jistou míru odpovědnosti. Soderiniho nabídka Machiavellimu zalichotila, ale přesto ji odmítl. O několik týdnů později mu Soderini nabídl jinou práci. Tentokrát jednal jménem římského šlechtice Prospera Colony, bratrance kondotiéra Fabrrizia Colony, kterému Machiavelli dedikoval své *Úvahy o umění válečném*. Měl převzít úlohu šlechticova poradce za plat dvou set zlatých dukátů plus výdaje. Ale ačkoli ho tak velkorysá nabídka musela přitahovat, odmítl ji a zůstal ve Florencii, aby tam dokončil knihu. Toto rozhodnutí pokládal za otázku cti.

Ve dnech florentské obrody byl Machiavelli v Civitavecchii a vracel se do Florencie. Již u moře v něm začal klíčit pocit hořkosti, který mu otrávil poslední dny života. Uvědomoval si, že Klement VII. nestačí na svůj úkol. Byl to vlastně vladař, který jenom taktak stačil buď na mír, nebo na válku, nikoli však na oboje zároveň. A mrzelo ho, že se dal do jeho služeb. Ale teď se již stalo; ústup nebyl možný; lépe tedy bylo, podívat se dané situaci rovnou do očí. Byla obnovena lidová vláda; v Palagiu zase vládla Nejvyšší rada. A Machiavellimu se zdálo, že sotva by se pro obnovenou republiku našel sekretář, který by měl tolik zkušeností mírových i válečných jako on.

V prvních dnech měsíce června si podal žádost. Desátého se o ní rozhodovalo. Co se tam stalo, je v zápise o schůzi 10. června 1527. „Zápis Nejvyšší florentské rady. Odpolední schůze dne 10. Června 1527. Přítomno 567 členů, nepřítomno 23, omluveno 20. Předsedá signor Nicolo di Gino Capponi, gonfalonier florentské obce. Na pořad je dáno, aby byl sekretářem Florentské republiky jmenován Niccolò, syn Bernarda

³⁹ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

Machiavelliho, povoláním historik. Ctihodní členové Nejvyšší rady přednášejí své názory na tuto věc.⁴⁰

Bernardo Avancini: Je proti. Machiavelli byl mediceovec, a když před tím sloužil republice, zradil ji. Stačí říci, že dostával plat od papeže Klementa VII. Fortunato Bozzachini: Je proti, protože Machiavelli vždycky mluvil velmi špatně o Florencii a o Florentánech. Napsal, že Florencie je magnetem všech šejdrů, jako by chtěl říci, že Florentané jsou větší hlupáci než jiní národové. Řekl, že naše republika je nejrozštěpenější ze všech republik. Obvinil nás z lakotnosti. Agnolo Morlacchi: Je proti, protože Machiavelli zle pomlouval všechny Florentány. Nezapomnělo se dosud na jeho komedie, v nichž jsou zesměšňováni nejpočetnější občané. Jmenovat Machiavelliho sekretářem, to by byl skandál. Francesco Mordenti: Je proti, protože Machiavelli byl příliš často za hradbami Florencie a pobytem v cizích zemích se naučil kritizovat obyčeje a mravy svého města. Nenašel na nás vůbec nic dobrého. Cizáci jsou mu milejší než Florentané a je tedy lépe, když se vrátí k cizákům. Luigi Alamanni: Je pro, protože řečený Machiavelli vždycky chtěl dobro vlasti, zná politické záležitosti jako nikdo jiný a minulá léta ve vládní službě ani neprospal, ani neprolajdačil. Je-li rád viděn u šlechty a u cizinců, tím lépe; bude k nim mítí snadnější přístup na prospěch republiky. A je to člověk poctivý, neboť za tolik let služby mu nezůstal za nehty ani jediný florin. Memmo Poggesi: Je proti, protože Machiavelli není čistý Florentán. Vždycky kritizoval všechno, co se dělalo ve Florencii, vždycky pokukoval k cizincům a bral od ciziny peníze. Není to dobrý Ital. Leone degli Albizi: Je proti, protože Machiavellimu nelze důvěřovat. Machiavelli je intelektuál a proto nelze od něho očekávat nic jistého. Vlasti je třeba lidí spolehlivých, nikoli lidí inteligentních. Machiavelli je historik, který dává za pravdu všem: chválil tyrany a sympatizoval s jejich vrahy. To je možné v dějepisné knížce, ale nelze toho strpěti v životě státu. Carlo Tosinghi: Je proti, protože Machiavelli vypadá s tím svým věčným úsměškem na rtech, jako by byl povznesen nade všechno a nade všechny. To nejsou city dobrého republikána, ani dobrého demokrata, ba ani dobrého občana. Nicola Zaffi: Je proti, protože za časů vévody Valentina řečený Machiavelli dal najevo přílišnou náklonnost k němu a nemohl si ho vynachválit. Chtěl se zřejmě státi jeho ministrem. Byl by s to zraditi nás, kdyby se na hranicích republiky objevil nějaký nový Valentino. Jak by mohl býti dobrým republikánem obdivovatel Cesara Borgie? Lanfredin Lanfredini: Je proti, protože

⁴⁰ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

Machiavelli žije životem nemravným a bezbožným. Což nebylo zjištěno, že hodoval u masitého stolu n veliký pátek? Kdo ho kdy viděl na postním kázání? Je horší než luteráni, neboť ti chodí aspoň na kázání. Toto Bracciolini: Je proti, protože Machiavelli učil boháče, jak obírat o majetek chudáky. Maso Vinciguerra: A naučil Medici, jak oloupiti lid o moc. Luigi Alamani: Ale poslyšte: to, co zde děláte, je čiré bláznovství. Machiavelli je jeden z toho mála lidí, na něž je spolehnutí. Kolik z vás bylo mediceovci ještě předevcírem? Předseda: Dávám hlasovat o návrhu, aby Niccolò Machiavelli byl jmenován sekretářem republiky. Po sčítání vychází 555 hlasů proti, 12 pro. Návrh je zamítnut. Na pořad byl dán návrh, aby byl sekretářem ustanoven Francesco Tarugi. Byl schválen bez debaty.⁴¹

2.8. Dvanáct dní

Když tuto zprávu Niccolò dostal, začal cítit, že je nemocný. Znovu byl odstrčen vlastní, již chtěl sloužit a jejíž všechna nebezpečí viděl snad s několika lidmi, samotný. Měl by se tedy vrátit na svůj statek? Vybuodoval si znovu život nebo aspoň zdání života tím, že dělal spojku mezi papežem a vojskem, mezi Doriou a Guicciardinim, jen aby se mohl účastnit těch požehnaných politických záležitostí. „Má se tedy znovu vrátit mezi ty percussinské venkovany? A stále ta úporná myšlenka s tím svým nepřetržitým a neodbytným našeptáváním: Co bude zítra?“⁴² Budoucnost se mu jevila hrozná pro Itálii a ještě horší pro Florencii. Republikáni, kteří nastoupili po Medicejských se mu nezdáli schopní. Itálie byla zaplavena cizími žoldnéřskými vojsky.

„A před sebou viděl Machiavelli život jednotvárný, šedivý a příšlápnutý. Bída a mor napadnou možná dnes nebo zítra jeho rodinu po nějakém vpádu Němců nebo Španělů do okolí Florencie.“⁴³ Cítil se osamocen, všichni přátelé, až na pár výjimek, se mu vyhýbali. Ihned jakmile se roznesla zpráva o jeho neštěstí. Jako jediné dobré hodiny jeho života se mu teď jevily ty, jež strávil ve společnosti starých autorů. S nimi nezažil žádné zklamání. Hodiny, prožité na statečku, se mu teď zdály jedinými, jež by chtěl prožít znovu. Kritizoval teď svůj názor, že: „Lidé jdou za tím co je jim prospěšné. Bylo to možná pravda! Ale ti ubožáci nejsou schopni ani rozumně uvažovat. Kdyby uměli uvažovat, bylo by bývalo možné přemluvit je. Lidé jsou sebranka bláznů, kteří se honí

⁴¹ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁴² PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁴³ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

za svými fantasiemi a za ilusemi, jež prohnaní darebácci dovedou nasadit do pošetilých a lehkověrných mozků.“⁴⁴

Jeho opovržení lidmi vzrůstalo tak, jak vzrůstala jeho choroba. Zmýlil se ve Valentinovi, zmýlil se v Lorenzovi de Medici, zmýlil se signorovi Giovannim, zmýlil se v italském národě i ve svých Florentánech, neschopných vytvořit stát dokonce ani s hrdinou v čele. Ruku v ruce s tím, jak postupoval tento jeho neúprosný myšlenkový rozbor, rozrůstala se jeho nemoc. Tělo mu v několika málo dnech zestárlo. Hluboká únava ho strhávala do naprosté odevzdanosti a napadala všechny orgány kromě mozku. Ten hořel dále, neboť byl rozdmýcháván houževnatou a zuřivou kritikou. I jeho synové ho zklamali. Bernardo, Ludovico, Guido ani Piero nešli v jeho stopách, nikdo ho nepochopil ani v jeho rodině. „Baccia byla hodná holka, ale co s děvčetem. Co je výchova? Kolo náhody a z otce na syna dobré vlastnosti nepřecházejí.“⁴⁵ Byl unaven a přesvědčen o absolutní marnosti světa i vlastního života. Lidé se mu nikdy nezdáli dobří, ale chtěl je donutit cestou zákonů a příkazů, aby dobrými byli. Ale teď se mu i tato sláva zdála bezcenná a v mysli mu kroužily verše z jeho milovaného Danta: „Není světský rozruch nic jiného než závan větru ...“⁴⁶

Byl v posledním tažení, když si jeho rodina uvědomila vážnost jeho nevysvětlitelné nemoci, a byl již v bezvědomí, když zavolali frátera Mattea, aby mu udělil poslední pomazání. Tento fráter, napůl prostáček, napůl blázen, hodil jednou omylem krucifix do studny a celá Florencie ho pro to znala. Poslední potupa Niccolovi Machiavellimu: „Duchovní útěchu přinesl ubohý duševní prostáček největšímu politickému duchu té doby ve chvíli jeho odchodu ze světa, který se tak odvázně snažil pochopit a změnit.“⁴⁷ Zemřel nejspíš na akutní zánět pobříšnice, vyvolané infikovaným ohniskem. Zemřel 21. června 1527, milován jen vlastní rodinou a několika blízkými přáteli.

⁴⁴ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁴⁵ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁴⁶ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁴⁷ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

3. Dílo N. Machiavelliho

- *Discorso fatto al magistrato de' Dieci sopra le cose di Pisa*, (1499)
- *Parole da dirle sopra la provvisione del danaio*, (1503)
- *Descrizione del modo tenuto dal Duca Valentino nello ammazzare Vitellozzo Vitelli, Oliverotto da Fermo, il Signor Pagolo e il duca di Gravina Orsini*, (1503)
- *Ritratto delle cose di Francia* (1510)
- *Ritratto delle cose della Magna* (1512)
- *Il Principe* (1513, vydáno 1532) = *Vladař*
- *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*, (1513–1519)
- *Dell'arte della guerra*, (1516–1520) = *O umění válečném*
- *La vita di Castruccio Castracani da Lucca*, (1520) = *Život Castruccia Castracaniho z Lukky*
- *Istorie Fiorentine*, (1520–1525), vydáno 1532) = *Florentské letopisy*
- *Decannali*
- komedie *La mandragola*, (1513) = *Mandragora* (1520)
- novela *Belfagor arcidiavolo* (1519) = *Belfagor*
- *Epistolario* (1497–1527) – korespondence (poprvé vydáno až 1883)
- *L'asino*
- *Andria*, přepracování překladu Terenciovy Andrie
- *Clizia*, (1525)

3.1. Vladař

„Ačkoli své dílko nepovažuji za důstojné Vaší velikosti a proslulosti, doufám, že je přijmete s laskavou shovívavostí, neboť nemám většího daru než svou naději, že Vám umožním, abyste se v krátkém čase dozvěděl i pochopil to, co já po mnohaletém bádání, jež nebylo bez těžkostí a překážek. Své úvahy jsem nepřikrašloval ani nezatěžoval vznešenými frázemi, nadutými slovy či dekorativními obraty a vnější okázalostí, jak to spisovatelé rádi dělávají, nýbrž jsem si přál, aby vynikaly pouze a výhradně svým rozsahem a závažností zkoumaného předmětu. Nerad bych také, aby kdokoliv považoval za namyšlenost z mé strany, od člověka neurozeného a nevýznamného rodu, že si troufám posuzovat a vznášet soudy o záležitostech vladařů. Nedělám totiž nic jiného než malíři: aby poznali povahu hor a vrchů, zůstávají v údolích, a vystupují na vrcholky, aby lépe přehlédli krajinu v nížině. Stejně tak mohou pochopit charakter národů jen ti, co sedí na knížecím stolci, zatímco ten, kdo chce zkoumat úděl mocných, musí žít mezi lidem.“⁴⁸

⁴⁸ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

Těmito slovy Machiavelli dedikoval své pojednání jediné osobě, v níž viděl jak svého potenciálního ochránce, tak i muže, jenž by dle jeho mínění mohl realizovat jeho představy, totiž Lorenzovi de' Medici. Odmyslíme-li si předem předpokládané lichocení, je jasné, že Machiavelli byl upřímně přesvědčen, že záležitostem vladařů lze nejlépe porozumět pohledem člověka, jenž žije mezi lidmi. Machiavelli ovšem nebyl prostým občanem a to, co nabízel Lorenzovi de' Medici a jeho potomkům, byly plody dvou desetiletí úvah o tom, co nazýval „knížectvím“, a mnoha osobních zkušeností, nabytých v úřadě tajemníka Druhého kancléřství. O všech těchto věcech přemýšlel už několik let před pádem Soderiniho vlády, ale tehdy nikdy neměl dost času, aby své názory svěřil papíru. Naproti tomu v exilu, kdy všechny vzpomínky byly ještě dostatečně živé, byly podzim a zima roku 1513 tím správným časem, kdy mohl uspořádat své myšlenky.

Spis *Vladař* napsal roku 1513 a Machiavelli se v něm snaží podle svých vlastních slov předložit své vědomosti o osudech a činech slavných mužů, které získal jak v průběhu své diplomatické kariéry, tak také studiem historie. Nejvíce klíčovou otázkou *Vladaře* však je, jaké poučky a jaké recepty lze nabídnout novému vladaři, aby, pokud se jimi bude obezřetně řídit, to vypadalo, jako by v dané zemi vládl již dlouho. V úvodní kapitole Machiavelli začíná vyčleněním pojmu panství a uvádí, že všechna panství jsou buď knížectví, nebo republiky. Dále rozlišuje vladařství dědičná a nově nabytá. Dokazuje, že: „Dědičný panovník se nemusí potýkat s tolika potížemi jako panovník nový a proto nepotřebuje tolik jeho rady.“⁴⁹ Zaměřuje se tak na nová vladařství a pak rozlišuje: „Celá nová od těch, která jsou přivtělena jako součást k dědičnému státu vladaře, který je získal.“⁵⁰ Zde se pak méně zabývá těmi druhými a po několika kapitolách se přímo zaměřuje na nová vladařství. „Nová vladařství se získávají a udržují buď vlastními zbraněmi a osobní zdatností (*virtú*) nebo cizími zbraněmi a štěstím.“⁵¹ Na tomto místě Machiavelli opět projevuje menší zájem o první případ a zaměřuje se na druhý. Uznává sice, že ti, kdo se dostali k moci jen osobní zdatností a nikoli štěstím si zaslouží obdiv, avšak zdá se, že nevěří, že by se taková mimořádná zdatnost (*virtú*) dala v moderním světě očekávat. Proto se zaměřuje na

⁴⁹ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁵⁰ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁵¹ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

vladařství získaná štěstím a pomocí cizích zbraní. To je situace, v níž panovník potřebuje nejvíce rady odborného poradce. Toto je pak jasná narážka na Machiavelliho záměr získat přízeň Medicejských, protože ti se dostali ve Florencii zpět k moci díky štěstí a cizím armádám (díky italskému tažení Ferdinanda Španělského).

Takto se dostáváme k jednomu ze stěžejních pojmů knihy – pojmu Štěstěny, který italští renesanční vzdělanci přejali od římských historiků a moralistů. Ti uznávali nevypočitatelnou moc Štěstěny, avšak nepovažovali ji za výlučně zlovolnou sílu, naopak chápali ji, jako dobrou bohyni, jejíž pozornost je třeba umět si naklonit. Jako bohyni ženského rodu ji údajně nejvíce přitahuje opravdu mužný muž – *vir* (latinsky znamená *vir* muž, manžel, voják, bojovník, mužská síla, pravý či celý muž, *virtus* znamená mužnost jako souhrn všech vlastností pravého muže, síla, mužnou ctnost, charakter, udatnost, zdatnost, mohutnost). Vítězstvím křesťanství byl tento klasický obraz Štěstěny vyvrácen, neboť křesťanský názor je založen na popření klíčového předpokladu, že Štěstěna se dá ovlivnit. Stává se slepou mocí, která je úplně lhostejná a nerozlišující mezi těmi, kterým udílí své dary, již není chápána jako potenciální spojenkyně, ale prostě jako síla.

Tento názor měl ukázat, že samotné dary, které Štěstěna poskytuje, nejsou hodny našeho úsilí, že touha po světské cti a slávě není vůbec nic. Avšak s novým objevením antických hodnot za renesance se proti tomuto pojetí znovu staví návrat ke starší představě. Italští humanisté 15. století dokázali rekonstruovat celý antický obraz úlohy Štěstěny v lidských záležitostech, který vyrůstá z přesvědčení o určitém prostoru pro lidskou vůli a usilování. Machiavelli je typickým představitelem těchto postojů, což si můžeme doložit citátem z předposlední kapitoly Vladaře, kde tvrdí, že: „Svobodná vůle člověka není jen prázdné slovo. Všechno je jen z poloviny dílem osudu a z poloviny, anebo aspoň zčásti, dílem člověka.“⁵²

Machiavelliho chápání je inspirováno antikou, když zdůrazňuje, že: „Štěstěna je žena a proto ji vábí mužné vlastnosti, přeje statečným a rozvíjí myšlenku, že ji nejvíce vzrušuje *virtus* pravého *vira*“.⁵³ Vidí tedy reálnou možnost v tom stát se spojencem Štěstěny nebo jednat v souladu s její mocí.

⁵² MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁵³ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s.

Při splnění tohoto předpokladu, totiž, že člověk (vladař) je schopen Štěstěnu zkrotit, a tak dosáhnout svých cílů, další otázkou je, jaké cíle by si měl (vladař) stanovit: základním cílem musí být udržení státu a jeho moci a vedle toho by se měl snažit o získání těch nejvyšších darů, které mu Štěstěna může nabídnout, totiž slávy a bohatství. Takto Machiavelli zcela přehlíží ortodoxní křesťanské nabádání, že by se dobrý vládce měl vyhýbat pokušení světské slávy a bohatství, a tak si zajistit nebeskou odměnu. Dosažení světské slávy je pro Machiavelliho nejvyšším cílem, stejně jako bylo v případě Cicerona

Nejdůležitějším problémem bylo, co by měl poradit novým vládcům tak, aby, pokud se podle jeho pouček budou chovat, to vypadalo, že v zemi vládnou odjakživa. Jeho rada novým vladařům se dá shrnout do myšlenky, že hlavním základem všech států jsou dobré zákony a dobré vojsko, přičemž dobré vojsko je důležitější než dobré zákony. Machiavelliho dále specifikuje, že vojska jsou dvojího typu – námezdní žoldnéři a občanská milice. V Itálii se téměř všeobecně používal žoldnéřský systém, avšak Machiavelli jej silně kritizuje a označuje žoldnéřská vojska za nejednotná, náročná, neukázněná a proradná. Je vášnivým obhájcem občanského vojska, což je pozice, která sice koresponduje s ideály občanského humanismu, podle nichž k pravému občanství patřilo nosit zbraň, avšak je třeba vzít také v úvahu katastrofální zkušenost, kterou s námezdním vojskem učinila Florencie na počátku 16. století.

Druhá lekce, kterou chce dát panovníkům své doby je, „vladař, který se chce stát slavným, musí mít nejen spolehlivou armádu, ale musí také pěstovat správné vlastnosti vladaře a vůdce.“⁵⁴ Zde se projevuje Machiavelliho revolučnost: sice v souladu s antickými vzory opakuje, že klíčem k úspěchu vladaře je *virtú* (k naplnění vladařských cílů je třeba naklonit si Štěstěnu, která se zase usmívá jen na toho, kdo je nadán *virtú*), avšak nakonec staví toto pojetí na hlavu. Machiavelli se řídí klasickými i humanistickými autoritami a pojednává *virtú* jako tu vlastnost, která pomáhá vladaři přestát rány osudu, získat si přízeň Štěstěny a díky tomu si zabezpečit čest a slávu.

V patnácté kapitole Vladaře dochází k radikálnímu zvratu. Zde se říká, že: „Bylo by jistě žádoucí, aby byl každý panovník obdarován jen těmi nejkrásnějšími

⁵⁴ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

vlastnostmi, které se obecně za dobré považují”⁵⁵ Potom však základní humanistický předpoklad, že vladař musí tyto vlastnosti získat, zavrhuje. Každý vladař se musí snažit udržet si svůj stát a dobýt si slávu, avšak namítá, že má-li být těchto cílů vladařem dosaženo, „musí se především vyhýbat těm vlastnostem, které jeho moc ohrožují, a nesmí dát na lidské řeči.”⁵⁶ Vždyť každý vladař se snaží ochránit své zájmy ve světě, v němž ne všichni jsou dobří a proto ten, „kdo si nevšímá reality a nechce vidět, jací lidé jsou, a staví spíše na svých přáních a představách, jak by svět vypadat měl, nedopadne dobře.”⁵⁷ Vladař se proto musí naučit: „Ve vlastním zájmu zachovat se někdy třeba i ne zrovna ušlechtilé a přesně vědět, kdy si může dovolit dobrotu”.⁵⁸

Machiavelli tak kritizuje klasický i soudobý humanismus a ukazuje, že pro vladaře není vždy rozumné být mravným. Zde se setkáváme s vyjádřením dějinného přelomu, bodu, kdy náboženství začíná ztrácet ty pozice, které mělo ve středověku. „Cílem vladaře již není spása na onom světě, ale udržení státu a sláva na světě tomto.”⁵⁹ Podle Machiavelliho tak klíčem k úspěšnému státnictví je uznávat sílu okolností, přijímat, co diktuje nutnost, a přizpůsobovat své chování době. V kapitole dvacáté páté říká: „Postupuje-li panovník obezřetně a trpělivě a jeho postup odpovídá době, jde všechno dobře. Změní-li se však podmínky a on svůj způsob vlády nepřizpůsobí, přijde o všechno. Jenomže kdo je tak prozíravý a pružný? Kdo se dokáže přinutit opustit osvědčené způsoby? Kdo dokáže proti své přirozenosti jednat podle potřeby třeba násilně a bezohledně? To je dáno jen málokterým.”⁶⁰

Machiavelliho pojetí se zakládalo na změně definice klíčového pojmu *virtú*. U Machiavelliho dochází k odloučení tohoto pojmu od vladařských ctností v klasickém smyslu a místo toho je dokázáno, že určujícím rysem vladaře je udělat to, co vyžaduje nutnost. Ať je to čin ničemný nebo ctnostný. Machiavelli tedy odděluje mravnost a

⁵⁵ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁵⁶ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁵⁷ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁵⁸ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁵⁹ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6

⁶⁰ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

ctnost od politické racionality, podle níž rozhoduje výsledek panovníkova jednání: „Je-li úspěšný, i prostředky, jimiž ho dosáhl, se lidem nakonec zdají zcela v pořádku.“⁶¹

Takto se Machiavelli odlišuje od humanistické tradice, pro niž byla určující kvalitou pravého muže mravní ctnost. Machiavellimu se naopak zdá jasné, že samotná mužnost nestačí, v osmnácté kapitole říká, že: „Existují dva způsoby jednání: jedno je ve shodě se zákony lidskými, druhé se zákony přírodními. A když nestačí k dosažení cíle to první, pak se nedá nic dělat a musí se sáhnout i k druhému.“⁶² Jednou z věcí, které panovník musí vědět, je, která zvířata má napodobovat. Machiavelliho slavná rada zní: „Nejlépe se mu povede, vybere-li si za vzor lišku a lva a doplní ideály mužné slušnosti nezbytným uměním násilí a podvodu.“⁶³ Tuto koncepci podtrhuje v následující kapitole, v níž rozebírá postavu římského císaře Septima Severa.

Machiavelli svůj rozbor zakončuje tím, že uvádí, jak by se měl chovat vladař obdařený pravou *virtú*. Podle devatenácté kapitoly by se měl vladař: „vyvarovat všeho, co by mohlo vznítit buď nenávist, nebo opovržení“⁶⁴ a v kapitole dvacet jedna pak vyjmenovává to, co by panovník dělat měl: „vladař má se spojenci i nepřáteli vždy jednat otevřeně a přiklonit se srdnatě k jedné straně, zároveň s tím se má snažit představit svým poddaným co nejmajestátněji, konat pozoruhodné skutky a udržovat je v napětí, co udělá vzápětí.“⁶⁵ V tomto smyslu je pochopitelné, proč se přes všechny výhrady kloní k dobové postavě Cesara Borgii jako nejbližšímu soudobému vzoru jeho vladaře. Borgia totiž při jedné příležitosti dokázal, že chápe, jak důležité je vyhnout se nenávisti lidu a přitom jej udržet v bázni. Aby obnovil mír a pořádek ve městě Romagna, Cesare postavil tyranského Rimirra da Orco do jejího čela, avšak po určité době tato vláda začala upadat do jednoho z největších nebezpečí. Lidé, kteří pod ní žili, ji začali nenávidět. V té chvíli Borgia rychle Rimirra zavraždil a jeho rozpůlené tělo vystavil na náměstí na odiv rozhořčenému lidu. Tento čin byl podle Machiavelliho naprosto správný. Byl rozhodný, vyžadoval odvahu a přinesl přesně požadovaný účinek

⁶¹ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁶² MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁶³ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁶⁴ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁶⁵ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

– obyvatelé byli zděšení a uspokojení zároveň a bylo odstraněno to, co mohlo probouzet nenávisť.

Panovník tedy nemusí být vždy nutně dobrý, na druhé straně však by neměl získat pověst zlého člověka, protože by kvůli tomu mohl přijít o vládu. Dilema je ještě vyostřenější, neboť pravým cílem vladaře není jen zajistit si vládu, ale také dosáhnout slávu. Ukrotnosti však mohou pomoci získat vládu, ale těžko mohou zajistit slávu, to jsou těžkosti, které Machiavelli pomáhá vladaři překonat, když tvrdí, že vladař: „Tedy nemusí nutně mít všechny kladné vlastnosti, ale měl by umět vzbudit zdání, že je nepostrádá.”⁶⁶ Je dobré, je-li považován za štědrého, je rozumné, zdá-li se milosrdný, a ne krutý, je podstatné, aby měl celkově dobrou pověst. Řešením je být dobrý v přetvářce a předstírání, naučit se, jak obalamutit lidi, pokrytectví je pro vladařství nezbytné.

I když Machiavelli tvrdí, že by pro vladaře bylo žádoucí, aby měl ty ctnosti, které se za ctnosti považují. Na stejném místě pochybuje, zdali ty vlastnosti, které označujeme za dobré, ale přitom působí zkázu, si skutečně zaslouží označení ctnosti. „Vždyť šlechtnost by ho mohla v určité situaci uvrhnout do záhuby, a naopak, co na první pohled vypadá jako špatnost, může znamenat prospěch a bezpečnost pro celou zemi.”⁶⁷

V kapitole šestnáct pak Machiavelli rozebírá štědrost, což je konvenčně velká ctnost, avšak proto, aby měl panovník pověst štědrého muže, musí si při všech příležitostech počínat s velkou pompou. „Jenomže přirozený následek takového přepychového života je, že promrhá celé své jmění, a chce-li si úroveň, na niž je zvyklý, udržet, může si pomoci jen na úkor poddaných prostřednictvím nových a nových daní a poplatků. Ti ho začnou pochopitelně nenávidět.”⁶⁸ Takto Machiavelli ukazuje, že: „štědrost je vlastně opakem ctnosti. Naopak, pokud se panovník vzdá své touhy jednat rozhazovačně, mohou jej poddaní napřed pokládat za skrblika, ale časem jej budou

⁶⁶ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁶⁷ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁶⁸ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

považovat za stále štedřejšího a ve skutečnosti tak bude pěstovat pravou ctnost štědrosti.⁶⁹

Stejný případ je shovívavost a lidskost, k nimž se Machiavelli obrací v sedmnácté kapitole a ukazuje, že ne vždy je shovívavost prospěšná - uvádí příklad Florentinů, kteří ve snaze vyhnout se pověsti ukrutníků jednali tak, že bylo zrušeno jedno město, což byl výsledek odpornější než jakákoli krutost, kterou by si mohli vymyslet. Proti tomu staví jednání Borgii, který je všeobecně považován za krutého, ale: „Jeho tvrdost přinesla Romani pořádek, svornost, mír a jistotu.“⁷⁰

Podle Machiavelliho je pro vladaře mnohem bezpečnější, pokud je obáván spíše než milován. V každém případě jde o to, aby novým panovníkům připomněl, že jejich nejzákladnější povinnost je udržet si stát a moudrý vladař se nestará o to, zda jej někdo pomlouvá za špatnosti, bez nichž by těžko obhájil moc.

3.2. Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livia

Nenajde se vladař nebo republika, vévoda či vojevůdce, který by se řídil příkladem starých národů při zřizování republiky, při spravování státu, při vládě v říši, v organizaci vojska nebo ve vedení války, v zákonodárství nebo při rozšiřování území. Podle mého názoru příčina není jen v slabošství, k němuž dospělo lidstvo pod vlivem současného náboženství, ale spíš zahálka urozených, která zamořila mnoho zemí a měst křesťanského světa. Málo čteme o historii, a když už čteme, pak často vůbec nepochopíme pravý smysl dějin.

Hlavní otázkou, kterou se Machiavelli ve svých Rozpravách zabývá, je co umožnilo římské republice, aby dosáhla svého dominantního postavení. Mezi tímto námětem a Vladařem existují jasné spojnice, pravda však je, že ve Vladaři vypouští republiky ze zřetele hned na počátku, kdežto v Rozpravách poskytují hlavní materiál. Na druhé straně, není pravda, že se Rozpravy zabývají výlučně republikami v protikladu k monarchiím. Ve druhé kapitole se říká, že: „Bude obírat státy, které od začátku nebyly porobené a vládly si podle vlastní vůle, tedy republikami nebo monarchiemi.“⁷¹ Existují

⁶⁹ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁷⁰ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁷¹ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s.

tedy jasné paralely mezi Vladařem, kde chce radit panovníkům, jak dosáhnout slávy konáním velkých věcí a jeho aspirací v Rozpravách, kde chce objasnit, proč některá města dospěla velikosti a proč zrovna Řím dosáhl svrchované velikosti.

Základním východiskem Rozprav je předpoklad, že podaří-li se nám pochopit příčinu úspěchu Říma, budeme jej schopni zopakovat a podle Machiavelliho, zkušenost ukazuje, že městům nikdy nepřibývalo bohatství ani území, pokud nebyla svobodná. Athény i Řím dosáhly velikosti poté, co se osvobodily z moci tyrana (v prvním případě) a moci králů (v případě druhém). Machiavelli tak klade důraz na svobodu města jako předpoklad jeho úspěchu a prosperity. Když mluví o svobodě, má na mysli především to, že město musí zůstat svobodné od všech forem politického zotročení ať už vnucenému zevnitř tyranem nebo zvnějšku mocí nějaké říše. To pak znamená, že, když řekne o nějakém městě, že má svobodu, myslí tím, že je nezávislé na všech autoritách kromě autority samotné obce.

Svoboda je samosprávou, vládou lidu. Zmatenost je pak zavedena, když je Machiavelli ochoten připustit, že udržování lidové správy může být slučitelné s monarchickou formou vlády. Nicméně řešení tohoto problému pravděpodobně spočívá v nám známém rozlišení (např. Aristotelés) mezi monarchií a tyranií, kde monarchie je založena na respektu k zákonům a společném dobru obce a tyranida je samovládou ve prospěch panovníka samotného. To, se zdá být podpořeno tím, co Machiavelli řekl na počátku druhé knihy, kde tvrdí, že městům pomůže dosáhnout velikosti ne dobro jednotlivce, ale společné dobro. Toto společné dobro se nepochybně pokládá za důležité jen v republikách. Svoboda je tak definována jako možnost prosazovat společné dobro.

Machiavelli se pak obrací k rozboru klíčového pojmu *virtú* a pokračuje vlastně tak, jak začal ve Vladaři. Avšak zatímco ve Vladaři spojil *virtú* jen s osobou panovníka, v Rozpravách výslovně tvrdí, že má-li město dosáhnout velikosti, je nezbytné, aby se touto vlastností vyznačovalo občanstvo jako celek. Nicméně definice *virtú* se prakticky nijak nemění a je založena na Machiavelliho zamítnutí hodnot klasického pojetí ctnosti. Machiavelli znovu prohlašuje, že: „Nikdo prozíravý nebude nikdy nikoho kárat za nezákonný čin spáchaný při vytváření království či zřizování republiky naopak,

politický čin je vždy omluven jeho výsledkem. Kárán by měl být ten, kdo se dopouští násilí, aby ničil, a ne ten, kdo činí násilí, aby obnovil.⁷²

Stojí-li sláva obce na *virtú* panovníka a jeho občanů, je pak otázkou, jak bychom měli obec uspořádat, aby plodila ve svých příslušnících dostatek *virtú*, a aby nedošlo k jejímu zákonitému úpadku (podle Machiavelliho mají všechna města tendenci upadat do horšího stavu), což pro Machiavelliho republikánskou představu samozřejmě znamená, že by došlo k tomu, že by občané buď ztratili zájem o politiku nebo by začali prosazovat na úkor veřejného zájmu vlastní ambice a stranické zájmy. Takto je zkaženou obcí ta, v níž nejde jejím občanům o dobro obce, ale o jejich vlastní partikulární zájmy.

„Historikové, zabývající se výbojem společnosti, se shodují v tom, že zákonodárce by měl všechny lidi bez výjimky předem považovat za špatné a počítat s jejich nejhoršími stránkami, protože jakmile se jim dostane příležitosti, okamžitě v nich převáží. Pokud špatnost není určitý čas vidět, pak se skrývá z nějaké nám utajené příčiny a my ji poznáváme teprve tehdy, až propukne. Odhalí ji čas, který také proto nazýváme otcem moudrosti.“⁷³

Podle Machiavelliho je římské náboženství mnohem lepší než křesťanství. Není důvodu k tomu, proč by se křesťanství nemělo používat ku prospěchu a obraně křesťanských obcí. Ve skutečnosti se však křesťanství vykládalo tak, že svobodný a plný občanský život podkopávalo. Oslavovalo totiž pokorné muže a vyzdvihovalo pokoru, poníženost a pohrdání pozemskými statky a takto napomohlo úpadku a pádu velkých národů, protože zkazilo jejich občanský život. Vedle náboženství existuje podle Machiavelliho ještě druhý a účinnější způsob, jak přimět lid, aby dospěl k *virtú*, využití donucovací moci zákona tak, aby museli stavět dobro své obce nad vlastní sobecké zájmy. To je důvod, proč Machiavelli přisuzoval takovou důležitost zakladatelům měst, neboť největší zákonodárci dokázali pochopit, jak používat zákon k podpoře občanské velikosti.

⁷² MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁷³ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

Takto se Machiavelli dostává k otázce nejlepší ústavy a tvrdí, „společný postřeh všech nejlepších starověkých zákonodárců byl ten, že tři čisté ústavní formy: monarchie, aristokracie, demokracie, jsou bytostně nestabilní a cyklicky směřují ke zkáze a rozkladu. Klíčem ke vstípení *virtú* jsou smíšené ústavy.“⁷⁴ Ve své argumentaci překonává v jeho době tradiční republikánský argument, že pravá republika by měla být jednotná a všechny rozpory by měly být postaveny mimo zákon. Jeho pohled se zbavuje tohoto moralizujícího postoje a ve více realistickém duchu stojí na předpokladu, že: „V každé republice jsou dvě strany stojící proti sobě, strana lidu a strana boháčů. Pokud je republika zorganizována tak, že jedna z těchto složek získá navrch, republika se snadno zkaží. Řešením pak je vytvoření takových zákonů, které by zajišťovaly přesně vyváženou rovnováhu mezi těmito proti sobě stojícími společenskými silami, rovnováhu, při níž se všechny strany podílejí na správních činnostech, a každá hlídá druhou, aby předešla aroganci boháčů i zpupnosti lidu. Tyto vzniklé protitlaky povedou k tomu, že projdou jen ty zákony a instituce, které prospívají veřejné svobodě. Tak budou strany, ačkoli motivovány výlučně svými sobeckými zájmy, ve všech zákonodárných aktech vedeny jako neviditelnou rukou k prosazení veřejného zájmu.“⁷⁵ Takto vlastně předjímá myšlenku neviditelné ruky trhu, neboť je to sebe zájem, který v daném systému v posledku vede k prosazování zájmu veřejného.

Zákon umožňující veřejně projednávat spory a rozdíly mezi jednotlivci a společenskými vrstvami krotí živelné projevy pobouření a jeho ničivé výbuchy. Jejich následky jsou vždycky horší a pro stát dalekosáhlejší než následky třeba i ne zcela přiměřeného nebo ne úplně spravedlivého rozsudku. V takovém případě totiž za ním nestojí jednatel, ale autorita určených orgánů, ortel není vynucen za cizí, stát ohrožující pomoci, ale výlučně pod tlakem vlastní veřejnosti, a ta zas může působit jen v hranicích vymezených zákony, a nikdy proto nemůže státu přerůst přes hlavu. Tento systém pak podle Machiavelliho stál v základech velikosti Říma a tvrdí, že: „Ti, kdo odsuzují nepořádky Říma, nechápou, že díky těmto nepořádkům se neprosadili sektářské zájmy a tudíž vytýkají Římu to, co bylo prapříčinou jeho svobody.“⁷⁶ Vedle smíšené ústavy pak také uvádí další mechanismy, které jsou nutné k zajištění trvalé

⁷⁴ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁷⁵ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁷⁶ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

svobody. Každá republika, proto, aby nemusela čelit nebezpečí ze strany těch, kteří měli prospěch z režimu, který nové zřízení předcházel, se má těchto lidí rychle zbavit. Ten, kdo nastolí svobodný stát a nezabije přívržence svrhnutého tyrana, se udrží jen krátce.

K upevnění vlastní moci na cizím území patří radikální výměna vládnoucí vrstvy, změny v obsahu i pravomoci funkcí jejich titulatura, zavedení zcela nových institucí a naopak zlepšení života chudých, jako to udělal po své korunovaci David – „hladové nasýtil a bohaté propustil holé jako prst“⁷⁷. Poté musí následovat další převratná opatření, jako zakládání zbrusu nových měst a přestěhování obyvatel z dosavadních, zkrátka nenechat kámen na kameni, aby občané museli za všechno dobré vděčit nové vládě.⁷⁸ Machiavelli věnuje pozornost také velkým majetkovým rozdílům, které nejsou z hlediska republikánské vlády žádoucí, neboť bohatí si mohou kupovat přízeň svých spoluobčanů a ti začnou být loajální ke svým dobrodincům místo k republice. Takovému úpadku se dá zabránit tím, že občané budou udržováni všeobecně chudí, zatímco státní pokladna bude plná.

Poslední věci jsou vnější vztahy republik. Vojenské a diplomatické vztahy s jinými královstvími a republikami. Podle Machiavelliho jsou vztahy mezi státy vždy potenciálně nepřátelské, neboť lidé mají vždy sklon k tomu ovládat druhé. Jediné řešení je pokládat za nejlepší obranu útok, zavést politiku expanze, aby se tím zajistilo, že rodné město se dokáže ubránit přede všemi, kdo je napadnou. Permanentní usilování o cizí území je tedy podmínkou domácí svobody. Machiavelli jako nikdo jiný spoluutvářel význam, který byl přisouzen státu v moderním smyslu – dokonce i samo slovo stát jako označení suverénní politické jednotky se dostalo do moderního slovníku skrze jeho dílo.

3.3. Florentské letopisy

Daším důležitým Machiavelliho dílem z hlediska politické filosofie jsou Florentské letopisy, (*Istorie fiorentine*), věnované papeži Klementu VII. Dílo tvoří osm knih a pokrývá dějiny Florencie od starověku až po smrt Lorenza Nádherného v roce 1492. Dílo to nebylo po historiografické stránce průkopnické, protože následovalo po zásadní práci humanistického dějepisceví Leonarda Bruniho *“Dvanáct knih*

⁷⁷ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

⁷⁸ MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3

florentských dějin.” Bruni byl odborný dějepisec, zkoumal prameny a usiloval o nalezení kauzálních vazeb mezi jednotlivými událostmi, zatímco Machiavelli přistupoval ke stejným událostem jako politický myslitel. Jeho hlavním zájmem bylo zkoumání důvodů, proč byly dějiny Florencie tolik poznamenány nesváry a rozbroji, a to více než jiné státy. “Podle mého názoru žádný jiný příklad nedokazuje lépe sílu našeho města než tato nesvornost, která by stačila, aby zahubila každý i sebemocnější stát. Naše vlast se však zdála tím jen vždy mohutnět.”⁷⁹ Florentské dějiny líčí Machiavelli především z hlediska stálého politického boje tří základních skupin obyvatel: šlechty, měšťanů a lidu. “Hluboké a přirozené nepřátelství mezi lidem a šlechtou, způsobené tím, že tato chce poroučet a onen nechce poslouchat, je zdrojem všeho zla ve svobodných státech.”⁸⁰ Tento neustálý boj byl ale současně zdrojem politického vývoje florentské republiky, protože o moc zde soupeřily zájmově rozdílné politické skupiny při respektování určitých pravidel politického života. Moc zde byla chápána jako něco, o co se soupeří, co není majetkem jedné skupiny, ale je společnou věcí. Hlavním problémem Florencie bylo pak její republikánské zřízení, kde suverenita vycházela z lidu, vláda se opírala o ústavu či zákony a všichni se snažili vyhnout dvěma hlavním zlům: tyranii nebo anarchii. Což byly situace, kdy by nikdo nebyl podřízen ani zákonům ani lidu. Po nich pak toužili všichni ti, kdo si nevážili svobody, kterou jim republika poskytovala, a nechali se řídit vášní, kterou Machiavelli nazývá “bezuzdností.”

Určitým přelomem ve vývoji Florencie bylo zavedení rovné daně z majetku, kterou navrhnul Giovanni Medicejský. Veškerý majetek, to znamená movitý i nemovitý, měl být zdaněn půl procentem a to ze zákona, nikoli na základě rozhodnutí nějakého úřadu. K tomuto účelu byl pořízen soupis majetku, nazvaný katastr (*catasto*). Byla zde také dána možnost odpisů na životní náklady a pracovní nástroje. Byl to významný krok k demokratizaci Florencie a také k finanční stabilizaci státu. Machiavelli tento čin komentuje způsobem, kterým dává jasně najevo, že je si jako jeden z prvních politických myslitelů vědom klíčového významu daní pro politický systém republiky. Medicejští pak toto zdanění prosazovali i z politických důvodů, protože jim to umožňovalo upevnění jejich moci.

⁷⁹ MACHIAVELLI, N. *Florentské letopisy*. Přel. Š. Andreas. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975, 500 s.

⁸⁰ MACHIAVELLI, N. *Florentské letopisy*. Přel. Š. Andreas. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975, 500 s.

Druhým aspektem, který Machiavelli ve svých florentských dějinách sleduje, jsou neustálé války mezi jednotlivými italskými městy a státy. Třetím pak boje mezi staršími politickými uskupeními, ghibellini a guelfy a konečně a hlavně pozvolný mocenský vzestup rodiny Medicejů. Při celkovém pohledu na toto dílo vyvstává jedna základní autorova tendence. Machiavelli nepokládal samostatnost a konkurenci jednotlivých městských republik a tyranii mezi sebou za nějakou špatnou situaci, ale za něco přirozeného, co je vlastně i předpokladem jedinečné kultury renesance. A navíc nepokládal ani vnitřní nejednotnost těchto států a státeků za špatnou situaci. Některé z nich získávaly svobodu a pak ji zase ztrácely, vypracovávaly pokročilé právní systémy a pak je zase měnily, byl to prostě koloběh, cyklický vývoj, který je podle Machiavelliho charakteristickým rysem historického času. Machiavelli zde navazoval na římského historika Polybia, který ve svých *Historiích* nastínil koloběh ústav (*anakyklósis*). Po původní monarchii, vládě silnějšího, přichází vláda krále (basileos), která se zvrhává v tyranii, pak přichází aristokracie, upadající v oligarchii a demokracie upadající v ochlokracii. Tomuto koloběhu se může vyhnout pouze tzv. smíšená ústava, která spojuje elementy všech tří dobrých ústav. Smíšená ústava je možná pouze v republice a není na škodu, pokud se její konkrétní podoba stále proměňuje a vedou se o ní spory. Machiavelli si nejvíce cenil na renesanční Itálii to, že byla politicky neobyčejně živá a proměnlivá. Proto není ani pravda, že by Machiavelli uvažoval o nějakém sjednocení italského politického prostoru. V té době v něm ještě neexistovaly teritoriální národní státy a proto zde nebyly ani snahy o nějaké sjednocování většího rozsahu. Čteme-li Florentské letopisy, vidíme obrovskou řadu různě jednajících osobností a skupin, které se přirozeně pohybují ve velmi ostrém konkurenčním prostředí a neustále bojují o moc a bohatství. Udivující je pak to, že všechny aktéry politického dění spojuje především smysl pro nezávislost a touha po svobodném sebeurčení. Machiavelli někdy mluví o neustálé snaze o obnovu, reformu, *rinnovazione*, která se děje především skrze návrat k počátkům, ke kořenům, na něž se zapomnělo. K nim pak patří hlavně skutečně politické jednání svobodných občanů.

Machiavelli je mistrný vypravěč, sledující psychologii jednotlivců a společenských skupin a proměnlivost jejich metod a cílů. Jeho analýzy politického jednání všech těchto aktérů, *vivere politico*, politický život Florencie a tehdejší Itálie je skutečnou dodnes aktuální učebnicí politické vědy.

4. Nové založení politické vědy

4.1. Předzvěst pozitivismu

Machiavelli neměl náboženské ani filozofické vzdělání, ani smysl pro umělecké; viděl však kolem sebe jednající lidi a viděl jejich úspěch. Měl smysl pro podnikavost a iniciativu; vzpomínal na velké vůdce (Mojžíše, Kyra, Romula, Thesea). Chtěl být, chladnokrevným realistou, nepsat o lidech, jací by měli být, nýbrž jací vskutku jsou. „Neboť mezi člověkem, jaký jest a jaký být má, jest velký rozdíl, že ten kdo nedbá toho, co se vskutku dělá všímáje si jen toho, co se dělat má, připravuje spíše svoji záhubu než spásu. Neboť člověk, který by chtěl konat jen dobro uprostřed tak mnohých, kteří nejsou dobří zahyne.“⁸¹ Tato slova Machiavelliho stala se zakládací listinou novodobé filosofie; uvidíme, jak se o ně opře Bacon a Hobbes; budou je opakovat mnozí a mnozí filosofové, ještě Rousseau se jimi pochlubí; naší době pak se stala denním chlebem.⁸²

Vědomosti Machiavelliho o tom, co je praktické nebyly moc originální; byl příliš zaujatý očekáváním okamžitého úspěchu; ale měl víru v tento svět, v úspěch. Žádné ideály, holé činy prý rozhodují. Romulus prý právem zabil bratra, neboť tím utužil moc Říma. Cesare Borgia, ideál Machiavelliho, si prý právem vedl nečestně a zrádně, jen když nabytí moci. Je to provokativní chvála smělosti a přezírání kontemplativní, pasivní mravnosti. Je to nové pojetí světa pozemského, politického, odpoutaného od ideálu. V tomto světě vládne prý hmota, čin, vypočítavost. Machiavelli se zřekl ideálů ve prospěch (dost nejasně pochopený) je mu jediným měřítkem. Odmítl obvyklou metodu, kde historik je soudcem událostí. „Mravnost a zbožnost se za těchto okolností stávají pouhou soukromou záležitostí, která se neplete do politických experimentů; v politice jde jen o reální síly, o dobytí moci.“⁸³

Protože je člověk přirozeně zlý, udrží jej na uzdě jen zákony. Na počátku lidé žili jako zvířata, později si silní a stateční jedinci podrobili mocí okolí. „Tak hlad a

⁸¹ RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

⁸² RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

⁸³ RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

chudoba naučily být dobrými.“⁸⁴ Nejhlavnější ctností je energie, schopnost velkých podniků. Evangelium ji oslabilo a tím oslabilo i lásku k vlasti a k politické svobodě. „Náboženství nás učí spíše trpět než jednat. Toto učení udělalo svět křehkým a vydalo jej za kořist zločincům. Počestný otrok zůstane navěky otrokem a dobří lidé jsou vždycky žebráky. Úspěch naproti tomu umlčí výčitky svědomí: ti, kdo dobudou světa, ať ho dobudou jakkoli, nikdy se nepotkají s pohrdáním. Náboženství jest však potřebné – kvůli státu; udržuje vojska v poslušnosti, lidi v jednotě, lidi dělá dobrými a odstrašuje zlé; Bůh jest oporou trůnu.“⁸⁵

4.2. Machiavellismus

Byla to vzpoura proti věčným zákonům; místo plánů Božích hra vůle lidí, místo spravedlnosti nahodilá moc, místo mravnosti násilí; místo říše ducha hrubá pozemská říše bestí s lidskou tváří. Ošklivá vzpoura, ale nebyla to jen nemorálnost. „Nebylo jednání jakobínů ve francouzské revoluci pohoršlivé a nemorální? Jak protismyslný byl materialismus marxistů! A přece lidé, kteří se dávali zaslepovat jen protesty nad nemorálností jakobínů a bolševiků, dávali se jen zneužívat lidmi ještě nemorálnějšími. Machiavelli řekl základní zásadu, na které bude vystavěna nová doba. „Na tomto světě jde v první řadě o jednání, o vítězství a porážky, o organizování, o vedení lidí.“⁸⁶ Tato velká pravda byla řečena machiavellim zmateně, jaký však měla účinek. „Machiavelliho vzpomíná Descartes; mnohem více však Bacon; hobbesovo učení o smlouvě společenské je jakoby rozvedním nauky jeho italského předchůdce; anglický empirismus je Machiavelli, přeložený do noetiky; Darwinovo pojetí přírody je tak realistické jako Machiavelliho pojetí společnosti. Ba i z dona Quijota (1605) se ozývá ozvěna Machiavelliho. Don Quijote představitel starých časů, chce tam žít život, jaký má být, ale neustále se sráží s reálným životem, jaký jest.“⁸⁷ Proto bereme Machiavelliho za zakladatele novodobé filosofie.

⁸⁴ RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

⁸⁵ RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

⁸⁶ RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

⁸⁷ RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X

5. Učitel vladařů

5.1. Těch kdo nabyli vladařské moci zločinem: Vzestup a pád kapitána Röhma (Vladař VIII)

Za příklad lidí, kteří se dostali k moci zločinem, si Machiavelli vybral Agathokla Sicilského a Oliverotta z Ferma: první je z doby klasické, druhý jeho italským současníkem. Oliverottovi se sice podařilo přímo ukázkově zradit, podvést a zabít svého strýce a ochránce, ale pak se dopustil té základní chyby, že nejdříve byl proti Cesarovi Borgiovi, a pak se dopustil té chyby, že nejdříve byl proti Cesarovi Borgiovi, a pak mu důvěřoval. Byl totiž tak naivní, že se zúčastnil jakési renesanční obdoby našich stranických konferencí v přímořském letovisku Senegallii, která dopadla tak, že romanticky založení španělští žoldnéři použili u prostého lidu oblíbené garotty a Oliverotta, spolu s ostatními odpůrci papežova syna, zavraždili.

Jako protějšek k těmto historickým veličinám může dobře posloužit velitel SA (Sturmabteilung byl polovojenský ozbrojený oddíl v hnědých uniformách, který před rokem 1933 v pouličních nepokojích stál na straně A. Hitlera) Ernst Röhm. Stejně dobře ovšem Röhm ztělesňuje Machiavelliho doktrínu o specifické postradatelnosti příliš horlivého ministra. Röhm se dostal k moci zločinem, ale navíc nám ještě připomíná jednu z Machiavelliho ukázkových obětí, našeho známého Messera Remirra Dorka, který si ve střední Itálii nadělal nepřátele, protože to s použitím síly přehnal. Stejně jako smrt kapitána Röhma vypadala i Dorkova smrt jako projev umírněnosti jeho vraha.

Röhm se od většiny členů nacistické strany (NSDAP) lišil svým chladně objektivním, často až nepřátelským postojem k Hitlerovi. Na rozdíl od Hesse, Goebbelse nebo Göringa ho neoslovoval „Můj Vůdče“, ale „Adolfe“, což byla chyba, které se už nikdo po něm nedopustil. Ačkoliv Röhm udělal kariéru pomocí zločinů, jako byly pouliční srážky se soukromými armádami jiných politických stran, zejména komunistické. Měl lepší známosti než Hitler. Byl důstojník a ne jen nějaký poddůstojník. Hned po skončení první světové války se stal pobočníkem šéfa vojenské zpravodajské služby v Mnichově a v této funkci držel nad Hitlerem ochrannou ruku. Když byl Hitler desátníkem a soukromý agent s pověřením podávat zprávy o marxistických tendencích v armádě, byl to kapitán Röhm, od něhož přímo dostával rozkazy.

Dokonce je téměř jisté, že Hitlerova angažovanost v politické straně, kterou v počátečním stádiu převzal, přejmenoval a transformoval, byla rutinním úkolem, který tento bývalý desátník provedl z pověření kapitána Röhma a zpravodajské služby reichswehru. Německá dělnická strana, pod vedením Antona Drexlera, byla agentem Hitlerem prošetřena a shledána v pořádku. Ve zmateném období mezi koncem první světové války a neúspěšným mnichovským pučem v roce 1923 byl Hitler na Röhma naprosto odkázán, pokud šlo o financování nové strany a kontakty s vysokými armádními důstojníky, které by jinak byly pro desátníka nepředstavitelné. Röhm sice Hitlera nevyalezl, ale umožnil jeho existenci. „Tím, že mu neustále dělal ochránce a spojku k oficiálním vojenským osobám, rozšiřoval o Hitlerovi představu, že z lidí vhodných k vlasteneckým, leč ilegálním akcím je právě on ten nejschopnější. Před válkou a bez Röhma byl Hitler fluktuant a povaleč; po válce a s Röhmem se stal výraznou postavou ve skutečné politice. Tu cestu ušel jako agitátor, Vertrauensmann čili důvěrník, podřízený informátor na nižší úrovni s dobrými pracovními výsledky.“⁸⁸

Na rozdíl od něho byl Röhm rozený condottiere, žoldák, který na pár let, od roku 1925 do 1930, opustil německou politickou scénu a působil jako najatý poradce v jedné jihoamerické válce. Ale v Německu byl členem Freikorps, což byly skupiny nearmádních ozbrojenců s nacionalistickými a militaristickými tendencemi, které se po roce 1918 potulovaly několik let po Německu. Protože šlo o fázi, kdy civilní státní správa sice formálně existovala, ale neměla vždy skutečnou moc, nebyly tyto sbory ani zcela legální ani zcela nelegální.

Občas se také pokoušeli dostat se k moci násilím, jako v Kappově puči v roce 1920 a při Hitlerově vlastním extempore v Mnichově. Hitler si tak vyzkoušel nezákonnou cestu k moci bez armády a dospěl k přesvědčení, že musí za všech okolností usilovat o moc legálně a ve spojení s armádou. „Jelikož horkých hlav a divokých povah nebylo málo, výraz „nacionálně socialistický“, i když byl zvolen chytře, nebyl pokrytecký. Vyjadřoval jistý dominantní rys tehdejšího Německa, směsici vlastenectví, militarismu a nerevoluční reformy společnosti na základě sociální nenávisti – jakousi agresivní umírněnost. Ernst Röhm v roce 1934 prohlásil, že Hitler

⁸⁸ PEARCE, E. *Machiavelliho děti*. Přel. V. Pelíšek. 1. vyd. Praha: NLN, 1994, 154 s. ISBN 80-7106-094-1

bohatými třídami opovrhuje stejně jako on. Tento výrok byl naprosto pravdivý a byl jedním z důvodů, proč ho dal Hitler zavraždit.⁸⁹

Nacistická strana si za všech dob potřebovala zajistit přísun financí od Bechsteinů, Thyssenů a dalších bohatých a nepopulárních podnikatelů a přesto udržet bojovnou náladu nemajetných, nepriviligovaných mladých mužů, ochotných pro stranu terorizovat a provokovat lidi. Také si musela udržet sympatie reichswehru, který k ní střídavě vzhlížel s obdivem nebo jí opovrhoval. Právě postavení vojáka a důstojníka umožňovalo Röhmovi zásobovat Hitlera penězi a zprostředkovat mu přístup k vysoce postaveným a velmi opatrným osobám. V polovině dvacátých let si jako voják přál, aby Sturmabteilung plnil účely armády jako skrytá rezerva neoficiálních vojáků. Hitler zase vyžadoval, aby bylo SA naprosto podřízeno straně a jemu. Tato neshoda vedla v období dočasného klidu a zaměstnanosti v polovině dvacátých let k tomu, že Röhm činnosti v nacistické straně na čas zanechal a odjel, aby se jako odborný poradce zúčastnil jedné malé války na druhé polokouli.

Když se pak v roce 1930 a uprostřed krize vrátil s úkolem zajišťovat pro nacisty na ulicích nátlakové akce, měl neobyčejný úspěch. Podle odhadu měl k dispozici zhruba 400 000 vojáků. Freikorps byly rozptýlené, různorodé a špatně koordinované skupiny s velkým počtem velicích center. A Röhm sice volně, ale jako jedné síle, tomuto prostředku k absolutní moci velel. Někdo s mimořádným odhadem by ho mohl pokládat za člověka schopného zmocnit se vlády, jak před lednem 1933, tak i po něm. A tomuto člověku byl Hitler, který takovou pozorovací schopnost měl, zavázán vděčností (a tudíž smrtí).

Röhm byl velitelem armády, která byla větší než armáda regulérní. Mezi ním a Hitlerem také vzrůstalo napětí ohledně role Röhmových jednotek a politické strategie. Röhm byl v jádru radikál s kritickým postojem k vyšším třídám a boháčům, jimž Hitlerův nástup k moci přinesl, když už ne úplně poklidný, tak alespoň bezpečný život. Stejný postoj zaujímal ke krajně konzervativní a privilegované armádě, s kterou chtěl SA sloučit, ovšem s tím, že podmínky bude klást on. Nicméně této armádě zůstal svým způsobem věrný. V osudovém konfliktu není horší kombinace než spojení kritičnosti a věrnosti. Kdyby Röhm nekritizoval, lidé by se necítili ohroženi. Kdyby nebyl loajální,

⁸⁹ PEARCE, E. *Machiavelliho děti*. Přel. V. Pelíšek. 1. vyd. Praha: NLN, 1994, 154 s. ISBN 80-7106-094-1

dostal by se k moci sám. Mluvit o tom, že: „Pod hnědým přílivem zmizí šedé útesy – SA mělo hnědé uniformy a reichswehr šedé – o příliš velké prozíravosti nesvědčilo.“⁹⁰

Provokativní řečnění bez použití síly je zásadní omyl. Iluzemi trpěl pouze Röhm, a když onen den (velice rychle) přišel, nepřátelé SA ho vyzvali, aby se zastřelil. Jeho odpověď sice slušná, ale nepřilíš adekvátní situaci, zněla „Ať si Adolf svou špinavou práci dělá sám“⁹¹ – což zatím nikdo, kdo měl kdy v rukou skutečnou politickou moc, neměl zapotřebí. Místo Hitlera ho zastřelili z bezprostřední blízkosti dva důstojníci SS. Spojení s osudem SA tímto ztratilo.

Bylo žádoucí zničit člověka, který působil dojmem takové síly, protože jako mrtvý byl teď mnohem užitečnější. Jeho ambice se zdály mnohem nebezpečnější, než ve skutečnosti byly. Likvidace Röhma a jeho oddílů znamenala víc než odstranění určitého nebezpečí. Jeho vrah si mohl dovolit tvrdit, že menší zabíjení teď zajistí národu klid a pohodu. Vše bylo údajně provedeno ve jménu jistoty a veřejné bezpečnosti. A také mravopočestnosti. Náhodou byli Röhm a mnoho mužů kolem něho homosexuálové a nijak se s tím neskrývali, Röhm sám byl pasivní, ženský typ.

Vše bylo provedeno – tedy ta část Noci dlouhých nožů týkající se SA – způsobem až neuvěřitelně připomínající konferenci Cesara Borgii v Senegallii. Rovněž SA se mělo setkat se svým vůdcem a 30. června 1934 projednat názorově rozdíly na konferenci v Bad Wiesse. Hitler se po způsobu všech úspěšných pučistů dostavil dříve než bylo Judeino, a to s vojáky. Ti doslova vytáhli vedení SA z postele a odlifrovali do Mnichova, kde se po tři dny konaly popravy. 3. července prohlásila vláda dekretem akce z 30. června a 1. a 2. července za legální, s odůvodněním, že byly provedeny na obranu státu.

Dokonalá vyváženost Hitlerových akcí v Noci dlouhých nožů spočívala v tom, že si získal přízeň vojenského velení a středních tříd a to likvidací člověka, který ho středním třídám a vojenskému velení představil. Dále popravou lidí, kteří by ho mohli ohrozit v současnosti, jasně varoval potenciální protivníky v budoucnosti a odradil lidi od zrady, na niž později doplatil Mussolini, Podařilo se mu tak generálům, bankéřům a ostatním členům strany infikovat strach tak intenzivní a nezničitelný, že jeho pád byl způsoben až jeho vlastní rukou a armádami, které se proti němu valily přes kontinenty a

⁹⁰ PEARCE, E. *Machiavelliho děti*. Přel. V. Pelíšek. 1. vyd. Praha: NLN, 1994, 154 s. ISBN 80-7106-094-1

⁹¹ PEARCE, E. *Machiavelliho děti*. Přel. V. Pelíšek. 1. vyd. Praha: NLN, 1994, 154 s. ISBN 80-7106-094-1

oceány. I tak ovšem musel udělat v červenci 1944 ještě jednu reprízu. „Jak je vidět, někdo se dostane k moci zločinem, jenom aby byl nakonec této moci zbaven zločinem ještě větším. Všichni ministři si mohou na příkladu Ernsta Röhma uvědomit, jak dobře se jich dá jako obětních beránků využít.“⁹²

6. Následovníci

6.1. Jediný

Francesco Guicciardini (6. březen 1483 – 22. květen 1540) Za jeho života Machiavelliho nepochopil nikdo kromě Francesca Guicciardiniho. Francesco Guicciardini byl sice o čtrnáct let mladší, ale rozuměl mu jako nikdo jiný. Machiavelli a Guicciardini mají stejné názory, dovolávají se stejných ideálů, posuzují politické záležitosti se stejnou chladnou objektivností a váží je na stejných vážkách dané skutečnosti. Ale jejich tón je rozdílný. V Machiavelliovi slyšíme snivou mladost, v Guicciardiniovi rezignované stáří, které je plné přesycenosti a smutku a dívá se na pozemské věci již jenom soustrastně a bez účasti.

Několik let, posledních let Machiavelliova života a prvních let Guicciardiniovy veřejné činnosti, se znali. Guicciardini se vrátil z vyslanectví ze Španělska, jehož dosáhl již ve velmi mladém věku a jež mu umožňovalo strávit daleko od Florencie politickou krizi roku 1512, v níž Machiavelli ztratil místo. Protože podlézal Mediceum, postupoval jejich zásluhou i pro své osobní vlastnosti velmi rychle. Roku 1521 byl papežským gubernátorem v Modeně a v Reggio a od té chvíle se mezi ním a Machiavellim začíná korespondence, jejíž veselý tón nám dokazuje, že jejich důvěrná známost a vzájemná úcta jistě trvaly dlouho. Machiavelli si přes projevy a důkazy své věrnosti nové vládě dosud nezískal přízně Mediceů. Roku 1521 byl pověřen úkolem jet do Carpi vybrat kazatele pro florentský púst.

Je možné vymyslet větší ironii? Machiavelli a Guicciardini si v těch dnech dopisují denně a vysmívají se mnichům. Posel od Guicciardiniho, modenského gubernátora? Machiavelli toho využívá a dělá ze sebe důležitého člověka. Žádá přítele, aby mu posílal posla denně, a to na pohled spěšného: „Mniši ho pak budou považovat

⁹² PEARCE, E. *Machiavelliho děti*. Přel. V. Pelíšek. 1. vyd. Praha: NLN, 1994, 154 s. ISBN 80-7106-094-1

za veličinu a dají mu lepší postel.“⁹³ Guicciardini ho přirovnal ke spartskému vojevůdci Lysandrovi, jenž byl po tolika vítězstvích a výbojích pověřen, aby rozdělval porce masa vojákům, kterým předtím tak velel. Když byl tolikrát vyjednávat s králi, vévody a knížaty, musí teď vybírat v klášteře postního kazatele. Nenašel takového, jakého by si byl přál: „Podle jeho názoru by bylo bývalo třeba spíše někoho, kdo by byl Florentinům ukázal život v pekle, než kazatele, který by jim povídal o životě v blaženosti rajske.“⁹⁴

Guicciardini dává najevo velkou úctu k Machiavellimu; prosí ho, aby přestal v dopisech používat honosných titulů. Machiavelli ho oslovuje nejdražším bratrem. Jejich vzájemná důvěra je velká, státní záležitosti i milostné plotky jsou námětem jejich listů. Machiavelli v nich mnohdy vystupuje také jako znalec a píše mu svůj úsudek o pozemcích, jež Guicciardini chce koupit. To je potom dopis psán tónem účetnickým. Jindy zase se Machiavelli kombinuje výhodný sňatek jeho dcer a radí mu, aby žádal slušné věno od papeže. Guicciardini se ze všech sil přičiňuje, aby mu pomohl a aby mu umožnil návrat k politice. A Machiavelli byl ke konci svého života opravdu pověřen Medicejskými, aby se vydal s vojskem Ligy a byl vyslancem u Andrei Dorie.

V dopisech těchto dvou přátel florentské politické myšlenky se objevuje často sousedská politika. Ale častěji u Machiavelliho, protože byl více než jeho přítel pokoušen touhou: „Kdybych já byl ...“ Guicciardini to nepotřeboval, protože o sobě právem mohl říkat: „Já jsem ...“ V Guicciardiniově zdrženlivosti je cítit člověka obeznámenějšího s politickým životem, který nechce dělat ukvapené předpovědi, protože ví, jak jsou mylné a jak se časy mění. Guicciardini vypadá, jako by ve svém starším a osudovou nepřízní stíhaném příteli viděl tak trochu podivína, jehož nápady, plné nových a nezvyklých myšlenek, ho baví, ale nutí ho zůstávat nedůvěřivým. „Obyčejní lidé neviděli v Machiavelliovi vynikajícího člověka, protože ho nechápali, a ten, který ho chápal, jediný, který se mu vyrovnal, jediný, který mluvil stejnou řečí a užíval stejných nástrojů, v něm vynikajícího člověka vidět nemohl, protože se mu zdál neprozíravý a málo zkušený v záležitostech tohoto světa.“⁹⁵ Guicciardini byl opravdu machiavelista, který trumfl i samého Machiavelliho. Machiavelli ještě roku 1521

⁹³ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁹⁴ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁹⁵ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

neustále doufal v národní milici; navrhl papeži, aby ozbrojil Romagnany. Guicciardini byl pesimista, žilo se mu sice smutně, ale aspoň bez zklamání. „A proti návrhu, aby byla zřízena romagneská milice, se postavil, protože byl obezřetnější a realističtější než jeho bližnec; znal z vlastní zkušenosti buřičského a separistického ducha Romagnanů.“⁹⁶

Od otázek vážných přecházeli k debatám o otázkách veselých, neboť byli přesvědčeni, že: „Není většího hlupáka nad člověka, který by chtěl býti věčně vážným mudrcem; veselý smích se úplně vyrovná filosofování.“⁹⁷ Guicciardinimu se velmi líbila komedie *Mandragora*. A chtěl ji nechat hrát v Romagni. Guicciardini nezapomene na Machiavelliho ani po smrti. Jedna z jeho knížek se snaží vyvrátit názory, které Machiavelli vyložil ve svých *Úvahách*. Proti Machiavelliovým teoriím staví svou praktickou zkušenost. Také v jeho *Politických a soukromých vzpomínkách* se vracejí Machiavelliovy myšlenky. Dialog obou přátel pokračoval i po smrti. Ale vždycky mezi nimi stálo těch čtrnáct let. „Guicciardini viděl mizet každou naději, rozpadávat se všechny vzdušné zámky, hnít ještě před dozráním každý plod. Itálie, která dala základy novému věku, se v týž čas zhroutila v trosky.“⁹⁸ Guicciardinimu pak nezbývá nic než myšlenky. Když upadl v nemilost u Cosima I., jemuž sám pomáhal na trůn, musel stejně jako předtím Machiavelli odejít na venkov a studovat, psát a přemýšlet. Neodchází do ciziny jako jiní tehdejší psanci, aby připravoval nové vítězství své strany za pomoci cizích zbraní. Na to je příliš ušlechtilý a příliš moudrý. Jeho vyhnanstvím je rezignace, pohrdání a znechucenost. Mnozí nepochopili Guicciardiniovo chování v posledních letech jeho života. Viděli v něm ctižádostivého člověka, který neměl úspěch, a bezcharakterního dvořana, který po celý život usiloval o to, aby umřel v blahobytu. Ve skutečnosti však je to něco hlubšího a symboličtějšího.

Občanský život končil. Z občanů se stávali poddaní. „Císař a papež se dohodli, že zatáhnou oponu, aby do Itálie neproniklo protestantské hnutí a moderní kritika. Strach z veliké kalvinistické a luteránské revoluce posedl vladaře a majetné vrstvy. Bohatá a katolická společnost se bránila ze všech sil. Myslicímu člověku hrozila smrt na

⁹⁶ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁹⁷ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

⁹⁸ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

hranici nebo na šibenici, kdyby byl hájil práva ducha proti náboženství a práva svobody proti tyranii.“⁹⁹

7. Vladař v novém tisíciletí

V posledních desetiletích si Machiavelliho přivlastnili kapitáni průmyslu, což vyvolalo vydání velkého množství publikací, jejichž autoři aplikují machiavelistické principy na sféru ekonomiky a obchodu. Stačí se podívat na www.google.com nám odhalí záplavu knižních titulů, nabízejících rady v Machiavelliho duchu. „Co by učinil Machiavelli? (Stanley Bing), Vítězství nad soupeřem – machiavelistická strategie jednání s Japonskem (Daniel Burstein), Machiavelistická příručka úspěšného manažera (Lynn F. Gunlicks), Profil podnikatele aneb machiavelistický management (Alan F. Bartlett) a také Machiavelisté – jací jsou a proč vás dostanou (R. Christie). Úspěch takových prací vedl k řadě vedlejších aplikací machiavelismu, jako například Machiavelistický průvodce sukničkářům (Nick Casanova), Princeznička, aneb jak může tatínkova holčička přežít a prospívat v novém machiavelistické tisíciletí (Robert Franklin), nebo práce, která by Machiavelliho určitě zaujala, kdyby o ní věděl: Machiavelistické ministerstvo – průvodce profesionálních vůdců dobrovolných organizací (Brandon L. Lovely).“¹⁰⁰

Některé z těchto knih jsou spíše zábavné, jiné však skutečně mohou být užitečné politickým manipulátorům, ale všechny jen potvrzují obecný význam myšlenek. Dokonale ilustrují způsob, jímž velký Florentin přesně vystihl povahu člověka a jeho motivaci. Je to nadčasová hodnota Machiavelliho myšlenek a skutečnost, že se zabýval obecně platnými směrnicemi, které lze využít na milion způsobů. Daleko víc zavádějící než úsilí o využití machiavelismu na obchodní sféru bývají pokusy označit určité historické postavy nebo události za přímo ovlivněné Machiavellim a jeho radami, vyjádřenými ve Vladaři nebo Rozpravách.

Ačkoli to bývá zajímavým námětem debat, tvrzení, že Hitlera, Mussoliniho, Pol Pota či Stalina inspirovala k jejich činům četba Vladaře, je také zavádějící. Je pravda, že

⁹⁹ PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.

¹⁰⁰ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

Napoleon kdysi prohlásil, že: „Vladař je jedinou knihou, kterou stojí za to číst.“¹⁰¹ A její výtisk prý míval pod polštářem, ale je také pravda, že všichni diktátoři, kteří znali Machiavelliho, byli nejprve tyrany, a teprve pak četli jeho dílo. Vždy musíme mít na mysli, že Machiavelli popisoval to, čeho byl svědkem za léta své politické služby, a své poznatky kombinoval se znalostí antických dějin. Je směšné, pokouší-li se někdo obrátit tuto skutečnost naruby tvrzením, že kterákoli politická postava byla víc než jen povrchně ovlivněna četbou Vladaře. Všechny tyto lidi Machiavelli neinspiroval o nic víc než jejich vlastní znalost světových dějin a činy dávno mrtvých radikálních vůdců. Abychom tuto pravdu pochopili, stačí, uvědomíme-li si, že Machiavelliho taktika dnes o nic rozšířenější, než byla za jeho života nebo v dlouhé historii postav, žijících dávno před jeho narozením.

Nesporný je ovšem obrovský Machiavelliho vliv na politologii i historickou analýzu lidského jednání. Snadno zjistíme, že chceme-li správně porozumět světu, Machiavelli nám k tomu nabízí dva cenné nástroje: „Zaprvé, jsme-li vyzbrojeni znalostí jeho filozofie, snadno odhalíme specifickou machiavelistickou strategii, uplatňovanou hráči na světové politické scéně. Zadruhé má Machiavelliho politická filozofie – na rozdíl od moderních politických teorií – mocného spojence v historii.“¹⁰² Můžeme pozorovat, jak v průběhu pěti set let dějiny vždy sledovaly trendy, vytyčené Machiavelliho zákonitostmi. Tuto skutečnost lze snadno ilustrovat, pohledem na Vladaře a Rozpravu z protilehlého úhlu. Machiavelli stavěl své knihy na přímých zkušenostech a studiu historie. Z těchto dvou pramenů vyvodil všeobecně platné zákonitosti. Jedná se o obecné principy, je dětinské předpokládat, že kterýkoli státník nebo obchodník se nutně učil u Machiavelliho, jako by si nikdy nedokázal představit machiavelistické postupy, aniž by o nich četl. Zde je sedm Machiavelliho pravidel:

1. Dějiny píší vítězové. Tuto z Machiavelliho převzatou pravdu lze ilustrovat na tolika událostech, že bychom jimi zaplnili celou knihovnu, my si však povšimneme vynikajícího příkladu z poslední doby, totiž amerických prezidentských voleb roku 2000. Je všeobecně známo, že vítězství George W. Bushe vycházelo z krajně sporných zákonných podkladů, a mnozí soudili a stále ještě soudí, že do Bílého domu neměl nikdy nastoupit. Dodatečně však, tj. když byl po inauguraci prohlášen za třiačtyřicátého prezidenta Spojených států, stal se

¹⁰¹ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹⁰² WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

způsob, jakým toho dosáhl, naprosto irelevantním. Bushovi odpůrci mohou donekonečna tvrdit, že způsob, jakým se dostal k moci, je naopak velice podstatný, a mnozí z nich budou až do smrti přesvědčeni, že demokraté byli o vítězství oloupeni, že byla ignorována vůle většiny amerických občanů a že demokracie v tomto případě naprosto selhala. Ale jejich protesty nic neznamenají. Dějiny píší vítězové.¹⁰³

2. Lidem se nikdy nedá věřit. Tímto axiomem se mnozí řídí ve svém běžném životě, ale je rovněž vůdčí zásadou politiků a modlou obchodníků. Tajnůstkářství a špehování se táhne dějinami lidstva od samého počátku civilizace. Chtějí-li udržet stabilitu státu, nemohou si jeho vůdcové dovolit luxus vzájemné důvěry. Právě z těchto příčin se zrodila myšlenka uzavírání smluv. Budování důvěry a udržení jisté podoby otevřenosti mezi vládami náleželo k prvním úkolům Společnosti národů i její nástupkyně Organizace spojených národů. Instituce tohoto druhu jsou ovšem úspěšné jen částečně.¹⁰⁴
3. Úspěšný vůdce musí být jak lvem, tak i liškou. Někteří vůdcové dobře skrývají tuto svou dvojznačnost, jiní méně. Adolf Hitler byl lvem, využívajícím vojenské síly k rozdrčení a porážce svých nepřátel, ale byl rovněž liškou po způsobu, jímž dokázal manipulovat svou vlastní stranou a německým lidem. Způsob, jakým si Margaret Thatcherová počínala v období falklandské války roku 1982, je perfektní ukázkou vůdcovské kombinace síly a lstivosti. Dodnes zůstává nevyjasněná řada otázek, týkajících se potopení argentinské lodi Belgrano. (akt který rozpoutal falklandskou válku) Mnozí však soudí, že britská ministerská předsedkyně tento útok nařídila u vědomí, že ve válečném konfliktu síly Spojeného království nutně zvítězí a tento triumf že zvýší její klesající popularitu a zajistí jí premiérské křeslo i pro další volební období. Je-li to pravda, pak se jednalo o brilantní ukázkou politické mazanosti.¹⁰⁵
4. Vůdce musí mít štěstí na své straně a musí být připraven tuto výhodu dokonale využít. Tuto pravdu Machiavelli skvěle ilustruje na příkladu Cesara Borgii, kterého zničila nečekaná smrt jeho otce. Ačkoli Cesare se vždy pečlivě snažil připravit se na téměř jakoukoli možnost, roku 1503 ho potkalo víc ran osudu,

¹⁰³ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹⁰⁴ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹⁰⁵ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

než kolik jich dokázal zvládnout. I v moderních časech můžeme uvést příklad vůdce, který měl v jistém okamžiku štěstí a dovedl ho dokonale využít. Po ústupu od Dunkirku v létě roku 1940 obklíčila Hitlerova okupační armáda britské a francouzské jednotky v severozápadním koutě Francie. Namísto aby je definitivně pobil, Hitler zaváhal. A to právě umožnilo Churchillovi spustit jeho radikální evakuační plán na záchranu britské a francouzské armády.¹⁰⁶

5. Jsou chvíle, kdy je celé společenství závislé na jednání silného vůdce. Tato pravda se projevila při celé řadě příležitostí. Doba ohrožení zpravidla vysune do popředí silné individuality a dá jim možnost chopit se příležitosti, vyšvihnout se do sedla a vyvést svůj národ ze smrtelného nebezpečí. Zářným příkladem takového vůdce je Winston Churchill, jenž se roku 1940 osobně zasloužil o přežití Velké Británie.¹⁰⁷
6. Vždy udržuj silnou domobranu a vždy užívej vojska složeného z vlastního lidu. I tuto Machiavelliho pravdu historie mnohokrát nezvratně potvrdila. Pokud některý stát napadne jiný výhradně z expanzionistických příčin nebo rozpoutá preventivní válku, potřebuje k tomu dobře vycvičené a zkušené vojsko, o něž – a to je rozhodující – musí být velice dobře postaráno. Pokud totiž vojáci nebojují o svůj život nebo za svobodu vlastního národa, musí mít jiný důvod, pro který se vrhají do nebezpečí. Tím může být tuhá vojenská kázeň, indoktrinace nebo i pohnutky finanční. Jen málokterý voják bojuje z ryzího idealismu. Jestliže se však armáda brání útoku nepřítelů a skládá-li se vojsko obránců z občanů napadené země, pak bude bojovat s daleko větším odhodláním a energií než vojsko nájemné. To platí zejména v těch případech, kdy občané věří svým vůdcům, jejich stát je stabilní a obyvatelé v něm před napadením žili šťastně.¹⁰⁸
7. Národ musí být jednotný, má-li být silný. Kterýkoli vnitřně nestabilní národ se dostává v době války do zvlášť nevýhodné pozice a v míru nedokáže těžit z jeho výhod a nabídek prosperity. Machiavelli nic nepokládal za důležitější než právě trvalou národní stabilitu. Dnes můžeme jasně pozorovat, že nejbohatšími a neúspěšnějšími státy světa jsou právě ty, které mají nejstabilnější politické systémy. Země rozervané kmenovými konflikty či etnickou nesnášenlivostí

¹⁰⁶ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹⁰⁷ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹⁰⁸ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Cisař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

nemají v soutěži se stabilními státy sebemenší naději na vítězství a trvale zaostávají¹⁰⁹

Závěr

Legenda je odměna, kterou Historie uděluje vynikajícím lidem, A vynikající lidé dosahují mnohdy svou legendou toho, co za života nemohli vykonat svým rozumem. Machiavelli byl nenáviděn, obáván, popírán, uctíván, strháván v bláto, upalován, napodobován, opěvován, vychvalován, kopírován, zesměšňován a tupen; jeden ho kopal, druhý se jím přikrášloval, třetí ho vykrádal. Narodilo se mnoho různých Machiavelliů: Machiavelli jesuitů, Machiavelli oficiálních proslovů... Zrodil se machiavelismus. A Machiavelli by jistě řekl: „Nebyl jsem machiavellský.“¹¹⁰ Sloužil kněžím, kteří se chtěli stát vladaři, a vladařům, kteří brzdili choutky kněží. Kdo ho veřejně popíral, dělal to jenom proto, aby se jeho učením mohl tím lépe řídit v soukromí. Autokraté se o něm nezmiňovali ani slovem, ale byli přesvědčeni, že právě on jim dává plné oprávnění. Revolucionáři se na něho zlobili. Jednoho dne se jeho knihy stanou pro mnohé lidi tím, čím pro něho bývaly knihy starých latinských autorů.

Niccolò Machiavelli byl ve své době velký muž a jak to tak bývá, nedočkal se za svého života uznání. Zemřel osamělý, chudý, nešťastný. Až historie ukázala, že jeho pragmatické myšlenky jsou více než jen názory určité historické epochy. Machiavelli je odsuzován, že dal ve své knize *Vladař*, návod všem diktátorům a despotům, jak si podmanit lid. Ale tito lidé zřejmě netuší, že je to on, kdo dal lidem návod, jak jim tuto moc také odebrat.

Při četbě Machiavelliho knih mě zaujala spousta myšlenek. Například: „Lidé rychleji oželi ztrátu otce než ztrátu dědictví po něm.“¹¹¹ Což si myslím, že platí dodnes. Jak Machiavelli přiznával před svou smrtí, že nikdy nelitoval čas, strávený při četbě antických velikanů, tak ani já nelituji času, který jsem strávil při četbě děl tohoto renesančního velíkána.

¹⁰⁹ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹¹⁰ WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

¹¹¹ FRANK, M. *Citáty, aforismy, sentence*. 1. vyd. Praha: KMa, 2007, 480 s. ISBN 978-80-7309-530-7

Použité zdroje a bibliografie

1. FRANK, M. *Citáty, aforismy, sentence*. 1. vyd. Praha: KMa, 2007, 480 s. ISBN 978-80-7309-530-7
2. KOLEKTIV AUTORŮ *Filosofický slovník*. 2. Vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 463 s. ISBN 80-7182-064-4
3. MACHIAVELLI, N. *Florentské letopisy*. Přel. Š. Andreas. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975, 500 s.
4. MACHIAVELLI, N. *Mandragora, Belfagor*. Přel. J. Pokorný. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, 151 s.
5. MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Přel. J. Hajný. 1. vyd. Praha: Argo, 2001, 343 s. ISBN 80-7203-391-3
6. PEARCE, E. *Machiavelliho děti*. Přel. V. Pelíšek. 1. vyd. Praha: NLN, 1994, 154 s. ISBN 80-7106-094-1
7. PREZZOLINI, G. *Život Nicola Machiavelliho. Učitele vladařů*. Přel. J. Zaorálek. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1940, 185 s.
8. RÁDL, E. *Dějiny filosofie II. Novověk*. 2. vyd. Praha: Votobia, 1999, 668 s. ISBN 80-7220-064-X
9. SKINNER, Q. *Machiavelli*. Přel. S. Pošustová-Menšíková. 1. vyd. Praha: Argo, 1995, 105 s. ISBN 80-85794-61-6
10. WHITE, M. *Machiavelli. Nepochopený muž*. Přel. G. Císař. 1. vyd. Praha: BB art, 2006, 294 s. ISBN 80-7341-667-0

ABSTRAKT

KOVÁŘ V. N. *Machiavelli a jeho nové založení politické vědy: bakalářská práce* České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2009. 61 s. Vedoucí bakalářské práce Rudolf Kučera, doc. PhDr. CSc.

Klíčová slova: Machiavelli, Florencie, vladař

Bakalářská práce pojednává o životě a díle slavného renesančního spisovatele Niccolo Machiavelliho. Jeho díla podrobněji rozebírám a zaměřuji se na jejich politický a filozofický záměr. Jeho nástupci ve 20. století se snaží navázat na jeho myšlenky a více méně se jim to daří. Rád bych zhodnotil, podle svého názoru jaký Machiavelli ve skutečnosti byl, co zamýšlel svým nejslavnějším dílem a jak jsou jeho učni úspěšní.

ABSTRACT

KOVÁŘ, V. *N. Machiavelli and his new foundation of the political science*:
Bachelor thesis. České Budějovice: The College of European and Regional Studies
o.p.s., 2009, 61 p.,
Supervisor: Rudolf Kučera, doc. PhDr. CSc.

Key words: Machiavelli, Florence, sovereign

The bachelor thesis presents life and works of the famous Renaissance writer N. Machiavelli. I analyse his works more in detail and I address to it's political and philosophical foundation. His successors in 20th century tried to link to Machiavelli's ideas and They are more or less succesfull. I would like to assess, in my oppinion, chat is Niccolo Machiavelli really like, chat he wanted to say with his the most famous work and how much are his students succesfull.